

Jecaterina Mantsinen

ÄLÄ LUOVUTA

Ulkopuolinen vaikuttaminen ja sen torjuminen
uutistoimisto STT:n toimittajien työssä

TIIVISTELMÄ

Jecaterina Mantsinen : Älä luovuta. Ulkopuolinen vaikuttaminen ja sen torjuminen uutistoimisto STT:n toimittajien työssä.

Pro gradu -tutkielma

Tampereen yliopisto

Journalistiikan ja viestinnän tutkinto-ohjelma

Joulukuu 2019

Suomessa on kansainvälisesti vertailtuna vapaa media. Meillä on sananvapausmyönteinen perustuslaki, laaja asiakirjajulkisuus ja toimittajat saavat pääsääntöisesti tehdä työnsä rauhassa ilman ulkopuolista puuttumista, saati väkivallan uhkaa. Suomi on pitkän aikaa sijoittunut kärkisijoille lehdistönvapautta mittaavassa Toimittajat ilman rajoja -järjestön indeksissä. Puitteet ovat kunnossa, mutta se ei kuitenkaan yksin riitä vapaan journalismin syntymiseen.

Tämä opinnäytetyö käsittelee toimittajiin kohdistuvaa ulkopuolista vaikuttamista, jolla pyritään vaikuttamaan journalismin sisältöön, julkaisupäätöksiin tai muihin journalistiseen päätösvaltaan kuuluihin asioihin. Olen kiinnostunut ensinnäkin vaikuttamisen keinoista, siitä, millä eri tavoin haastateltavat tai juttujen kohteet pyrkivät saamaan tahtonsa läpi. Toiseksi, minua kiinnostaa se, miten toimittajat toimivat painostusta kohdatessaan ja mikä on vaikuttanut siihen, kuinka helppoa journalistisen vapauden puolustaminen tilanteissa oli. Kolmanneksi pyrin selvittämään, miten tilanteet ratkesivat. Luovutettiinjournalistista päätösvaltaa ja jos, niin miksi?

Tutkielmaan on haastateltu viittä Suomen Tietotoimisto STT:n toimittajaa. Aineistoni koostuu heidän kohtaamistaan yhteensä kahdeksasta tilanteesta. Tutkielman keskeinen käsite on journalistinen vapaus, jota tarkastelen Isaiah Berlinin kaksiulotteisen vapauskäsitteen avulla. Teemahaastattelun avulla syntynyttä aineistoani analysoin laadullisen sisältöanalyysin keinoin.

Tutkielman moottorina ovat olleet ajankohtaiset tapahtumat. Suomi menetti kärkisijansa lehdistönvapauden ykkösmaana sen jälkeen, kun Yleisradio taipui ulkopuolisen painostamisen edessä vuonna 2016. Jo tehtyjä juttuja peruttiin ja aiheen käsittely kiellettiin sen jälkeen, kun pääministeri Juha Sipilä suuttui Ylen uutisesta ja alkoi vyöryttää toimitukselle tuohtuneita viestejä. Julkisen sanan neuvosto antoi asiassa Ylelle langettavan päätöksen ja julkaisi poikkeuksellisen lausuman. Neuvosto nosti esille huolen demokratiaa rapauttavasta tiedonvälityksen rajoittamisesta, joka on sen mukaan yleistynyt.

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseeni sain useita vastauksia. Kahdeksan tapauksen tiimoilta esille tulleita journalistisen vapauden murentamiskeinoja olivat muun muassa hankalaksi heittäytyminen, tunteisiin vetoaminen, syyllistäminen, moraalinen kyseenalaistaminen ja jatkotoimilla uhkaaminen. Tilanteen ratkaisua helpotti selkeimmin aika ja esimiehen tuki. Vaikeuttaviksi tekijöiksi koettiin muun muassa oma huono pohjatiedot jutun tai haastattelun aiheesta.

Kolmanteen tutkimuskysymykseeni vastasin kolmen tapauksen kautta. Ne osoittivat, että journalistinen vapaus ja etiikka eivät ole mustavalkoisia joko tai -kysymyksiä. Punnintaa joudutaan tekemään monesta näkökulmasta samaan aikaan ja lisäksi ratkaisuun vaikuttavat sillä hetkellä käytettävissä olevat resurssit, aika ja tieto.

Aivan lopuksi pohdin tapausten lopputulemia ja sitä, olisiko tilanteissa ollut muita mahdollisia ratkaisuja. Lisäksi olen ehdottanut keinoja, joilla ulkopuolista vaikuttamista voitaisiin torjua paremmin. Tutkielmani keskeisin lopputulos on se, että journalismin vapaus ei edes lehdistönvapauden kärkimaissa toteudu itsestään, vaan sen eteen on tehtävä töitä jokaisen jutun kohdalla ja kaikissa työvaiheissa.

Avainsanat: Journalistinen vapaus, sananvapaus, lehdistönvapaus, ulkopuolinen vaikuttaminen, sananvapauden rajoittaminen, toimittajiin kohdistuva painostus, toimituksellinen itsenäisyys, positiivinen vapaus, negatiivinen vapaus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö Jokes on tukenut työtäni vuonna 2018.

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	1
1.1 Media on vapaa ja sillä selvä?	1
1.2 Aiheen raja	2
2 JOURNALISTINEN VAPAAUS	4
2.1 Kun pääministeriä loukattiin ja historiallinen langettava	4
2.2 ”Vapaan lehdistön maa” ja monta muuta tarinaa maailmalta	9
2.3 Perustuslaki takaa jokaiselle sananvapauden	11
2.4 Journalistin ohjeissa kielletään luovuttamasta päätösvaltaa missään oloissa	14
3 AIEMPI TUTKIMUS	18
3.1 Negatiivinen ja positiivinen vapaus	18
3.2 Miksi journalismin pitää olla vapaata?	20
3.3 Vapauden rajoitukset	23
4 ONGELMANASETTELU	29
4.1 Heikko vai vahva positiivinen vapaus?	29
4.2 Tutkimusongelma ja -kysymykset	33
5 AINEISTO JA MENETELMÄT	35
5.1 Aineistona STT:n toimittajien haastattelut	35
5.2 Teemahaastattelu	38
5.3 Laadullinen sisällönanalyysi	39
6 TULOKSET	42
6.1 Moraalin kyseenalaistaminen ja hankalaksi heittäytyminen vaikuttamiskeinoina	42
6.2 Valtaa joutuu luovuttamaan, jos itsellä ei ole tarpeeksi tietoa	50
6.3 ”Ainakin mä pystyin demonstroimaan, että mä en ole yksin tän asian kanssa”	53
6.4 Ministerin haastattelu jätettiin julkaisematta	55
6.5 Huomioita ministeri-, tutkija- ja yritystapauksen ratkaisusta	61

6.6 Takaisin teoriaan	63
7 POHDINTA	67
7.1 Vapaus ei vain ole, sitä pitää toteuttaa	67
7.2 Mitä tapauksista voi oppia?	68
7.3 Tutkimuksen arviointi ja kritiikki	70
LÄHTEET	72
LIITTEET	75

1 JOHDANTO

1.1 Media on vapaa ja sillä selvä?

Katsoo miten päin tahansa, toimittajalla on Suomessa hyvät oltavat. Ammattikuntaan kuulumisen ei aiheuta väkivallan uhkaa, ja esille tuodut toimittajiin kohdistuvat uhkaukset tutkitaan asianmukaisesti. Perustuslaissa lainsäätäjiltä edellytetään sananvapauden edistämistä eikä Suomessa juuri ole nähty yrityksiä heikentää median toimintaedellytyksiä.

Eduskuntatalossa toimittajat voivat liikkua vapaasti. Oikeudenkäynnit ovat poikkeustapauksia lukuun ottamatta julkisia aikatauluineen ja asiakirjoineen. Julkisuuslaki takaa sen, että tuomioistuinten päätösten lisäksi muutkin viranomaisten asiakirjat ovat lähtökohtaisesti julkisia.

Kuitenkaan se ei riitä, että vapauden rakenteet ovat kunnossa. Journalismin vapaus ei toteudu perustuslain sivuilla, vaan siinä, miten toimitus ja toimittajat vapauttaan käyttävät. Jättääkö toimitus tärkeänä pitämänsä aiheen käsittelemättä, koska kevyempi aihe kerää paremmin lukijoita? Hylkääkö toimittaja juttuidean, koska kollegat eivät pidä sitä tärkeänä tai muuttaako hän jutun näkökulmaa haastateltavan tai yleisön suuttumisen pelossa? Tyytyykö toimittaja haastateltavan väistelevään vastaukseen tai poistaako hän kohdan tai lisää sitaatin haastateltavan pyynnöstä? Annetaanko haastateltavan tai kohteen hankaluuden viivyyttä jutun julkaisua?

Pyrin tutkielmassani selvittämään, miten journalistinen vapaus toteutuu toimittajan jokapäiväisessä työssä niissä tilanteissa, joissa vapautta häiritään. Olen haastatellut viittä Suomen Tietotoimisto STT:n toimittajaa, jotka ovat kertoneet yhteensä kahdeksasta arkipäiväisestä tilanteesta, jossa journalismin sisältöön on pyritty vaikuttamaan. Lähes kaikki vaikutustilanteet ovat tapahtuneet sitaatin tarkastustilanteissa, mihin myös haastateltavia etsiessäni olen aihetta ohjannut. Olen kiinnostunut tästä nimenomaisesta työvaiheesta, sillä asetelma tekee toimittajan muita tilanteita alttiimmaksi vaikuttamiselle.

Tutkielmani aihe valikoitui minun ja toimituksen johdon keskustelujen perusteella. Keskustelimme mahdollisuudesta tehdä gradutyö jostakin STT:tä hyödyttävästä aiheesta. Jo tässä keskustelussa toin esille, että koin STT:n julkaisemien juttujen tutkimisen ongelmalliseksi. Mietin, että minun voisi olla hankalaa olla täysin puolueeton, sillä ymmärrän

STT:n prosesseja liian hyvin ja olen lähes päivittäin osa niitä itsekin. Tutkimuskohteen täytyi siis STT:ssä olla jokin muu kuin julkaistut jutut.

Niin sanottu Sipilä-gate oli ravisuttanut Yleä ja saanut muissakin medioissa, ainakin STT:ssä, johdon pohtimaan toimituksen edellytyksiä torjua ulkopuolista vaikuttamista. Onko STT:ssä voinut tapahtua vastaavaa? Millaista painostusta STT:n toimittajat kohtaavat? Halusin jo alun alkaen tutkia journalistista työtä ja median etiikkaa, joten ulkopuolisen vaikuttamisen ja sen torjumisen tutkiminen tuntui hyvin kiinnostavalta. Lisäksi toimittajien haastatteleminen tuntui sopivalta, sillä toimittajien kertomaa analysoidessani en joutuisi olemaan tekemisissä oman työni kanssa samalla tavalla kuin julkaistujen juttujen kanssa.

1.2 Aiheen raja

Tutkin journalistista työtä mediaetiikan näkökulmasta. Näkökulmani kallistuu vahvasti journalistisen vapauden suuntaan, mutta sivuan myös median vastuullisuutta ja sitä, miten vapaus ja vastuullisuus toimittajan työssä risteävät.

Kaikki haastateltavani ovat STT:stä, joten tutkin nimenomaan STT:hen ja STT:n toimittajiin kohdistuvaa vaikuttamista ja painostamista. Vaikka aineistoni kertoo jotakin myös laajemmin suomalaisten toimittajien kokemuksista, on varmasti median linjaan ja toimituskulttuuriin liittyviä asioita, jotka ovat vaikuttaneet tilanteisiin ja ratkaisuihin. Haastattelujen rajaaminen yhden median toimittajiin oli luontevaa, sillä näin välttyisin siltä, että joutuisin selvittämään ja avaamaan eri toimitusten käytäntöjä ja sitä, miten ne ovat saattaneet vaikuttaa päätöksentekoon tilanteissa.

Tutkielmani on puhtaasti laadullinen. En ole kartoittanut ulkopuolisen vaikuttamisen yleisyyttä tai kokonaismäärää, vaan olen kerännyt muutaman tapauksen, joihin syvennyn tarkemmin. Tarkoitukseni on tuottaa laadullista ja kuvailevaa tietoa toimittajiin kohdistuvista vaikutuspyrkimyksistä ja toiminnasta tällaisten kohdatessa.

Tutkielmani rakentuu seitsemästä pääluvusta. Johdannon jälkeen kuvaan ilmiötä ajankohtaisten esimerkkien ja sananvapauden rajoja määrittävien lakien ja ohjeiden kautta. Kerron muun muassa Sipilä-gatesta, joka lienee merkittävin lähimenneisyydessä julkisuuteen noussut pyrkimys vaikuttaa journalismin sisältöön. Kerron lehdistönvapaudesta maailmalla, ja

siitä, miten Suomi sijoittuu kansainvälisessä vertailussa. Lopuksi kuvaan sananvapauden rajoja perustuslain ja Journalistin ohjeiden avulla.

Kolmannessa pääluvussa kerron aiemmasta tutkimuksesta, muun muassa Isaiah Berlinin vapauden käsitteestä ja sen hyödyntämisestä lehdistön- ja journalisminvapauden käsitteellistämässä. Neljännessä luvussa rajaan lähestymistapaani edelleen Berlinin positiivisen vapauden kautta sekä esittelen tutkielmani tutkimusongelman ja -kysymykset. Viides luku on varattu aineistoni ja tutkimusmenetelmäni esittelylle. Kerron haastatteluissa esille tulleista tilanteista, siitä, miten olen tehnyt aineistoni luokittelun sekä miksi juuri teemahaastattelu ja laadullinen sisällönanalyysi valikoituivat tähän tutkielmaan.

Kuudennessa pääluvussa valotan tutkielmani tuloksia. Kerron ensin, millä keinoin haastateltavani kertoivat heihin kohdistuneen vaikuttamisen tapahtuneen. Kerron, mikä helpotti ja mikä vaikeutti tilanteiden ratkaisemista. Lopuksi keskityn tarkemmin muutaman tapauksen ratkaisuun, nostan esille omia huomioita ja palaan vielä teoriaan. Viimeisessä, eli seitsemännessä osiossa kerron, mitä aineistostani ja tutkielmastani voi ottaa opiksi.

2 JOURNALISTINEN VAPAUS

2.1 Kun pääministeriä loukattiin ja historiallinen langettava

Varhain keskiviikkoamuna 30. marraskuuta 2016 Suomen Kuvalehti julkaisi jutun otsikolla ”Pääministeri Sipilä vaiensi Ylen: Uutisten johto hyllytti Sipilä-jutut – Ruben Stiller sai varoituksen”. Juttu käynnisti niin sanotun Sipilä-gaten.

Jutussa kerrottiin tapahtumista Yleisradion toimituksessa sen jälkeen, kun se oli edeltävänä perjantaina julkaissut jutun pääministeri Juha Sipilän (kesk.) sukulaisten omistamasta Katera Steel -yhtiöstä. Yhtiön kerrottiin tekevän töitä valtion rahoittamalle Terrafame-kaivokselle. Jutun julkaisun kanssa samana päivänä Ylen toimittajat olivat tehneet valmiiksi jatkojutun, joka käsitteli Sipilän mahdollista esteellisyyttä, kun hän oli päättänyt valtion sadan miljoonan euron rahoituksesta Terrafamelle. Samana iltana pääministeri lähetti yötä myöten kymmenkunta viestiä Ylen toimittajalle. Viesteissä oli pääministerin saamaa tuohtunutta kansalaispalautetta ja samalla Sipilä kertoi, ettei arvosta Yleisradiota lainkaan. Sipilän esteellisyyttä käsittelevää juttua ei julkaistu, koska Ylen johto hyllytti sen.

Ylen toimittajat alkoivat seuraavana maanantaina tehdä juttua Sipilän lähettämistä sähköposteista ja siitä, miksi pääministerin sidonnaisuuksista kuuluu uutisoida. Suomen Kuvalehden mukaan Ylen johto, käytännössä vastaava päätoimittaja Atte Jääskeläinen kielsi juttujen edistämisen, ja lisäksi Ylessä kiellettiin käsittelemästä lainkaan Sipilän mahdollista jääviyttä uutisissa ja ohjelmissa. Sipilän tapausta oli ollut tarkoitus käsitellä ainakin kolmessa ohjelmassa, mutta aihe peruttiin kaikissa. Ylen Pressiklubin silloinen juontaja Ruben Stiller sai kirjallisen varoituksen, koska oli valmistellut ohjelmaa johdon asettaman määräyksen vastaisesti, Suomen Kuvalehti kertoi.

Suomen Kuvalehden uutinen levisi muihin medioihin ja muun muassa STT kysyi heti aamulla päätoimittaja Jääskeläisen näkemyksen uutisen väitteisiin. (Suomen Kuvalehden jutussa Jääskeläistä ei ollut kuultu, mistä se sai myöhemmin langettavan päätöksen.) Tapaus sai mediassa nimen ”Sipilä-gate” tai ”Sipilä-kohu”. Tapaus noteerattiin tuoreeltaan myös ulkomailla.

Ylen alkuperäistä Sipilä-uutisointia hoitaneet toimittajat Salla Vuorikoski ja Jarno Liski sekä heidän esimiehenään toiminut Jussi Eronen kirjoittivat tapahtumista myöhemmin kirjan

Ylegate. Siinä he kertovat tilanteen etenemisestä vaihe vaiheelta aina ensimmäisen vinkin saamisesta siihen, kun he irtisanoutuivat yhtiöstä.

Kirjan mukaan juttu oli aivan tavallinen uutisaihe, ja työprosessi ensimmäisen jutun julkaisuineen ja jatkojuttujen aloittamisineen eteni normaalisti. Liski teki ja sai valmiiksi jutun, jossa asiantuntijat arvioivat pääministerin mahdollista esteellisyyttä. Vuorikoski valmistautui kertomaan tapauksesta illan TV-lähetyksessä. Ongelmat ja niiden laajuus tulivat toimittajille yllätyksenä. Kirjan mukaan päätoimittaja Jääskeläinen muun muassa muokkasi ensimmäistä juttua pääministerin ehdotusten perusteella, poisti siitä osia ja lievensi ilmaisuja. Muokkaukset tehtiin jutun tehneeltä toimittaja Vuorikoskelta kysymättä. Vuorikoskea ei enää tarvittukaan TV-lähetykseen ja Liskin juttu hyllytettiin. (Eronen ym. 2017, 122-134.)

Kirjassa kerrotaan pääministerin Vuorikoskelle välittämistä kansalaispalautteista. Yhdessä viestissä hän selittää halunneensa näyttää toimittajalle, mitä ”tarkoitushakuisilla jutuilla saadaan aikaan”. Lisäksi pääministeri kertoi, että hänen luottamuksensa Yleä kohtaan on ”täysi nolla”. Kirjan mukaan pääministeri oli ollut yhteydessä suoraan päätoimittaja Jääskeläiseen ja välittänyt saamaansa kansalaispalautetta myös tälle. (emt., 135-136.)

Ylegaten mukaan pian sähköpostiepisodin jälkeen Ylen toimittajan oli tarkoitus haastatella pääministeriä Kemissä. Pääministeri ilmoitti toimittajalle sopineensa päätoimittaja Jääskeläisen kanssa, että häneltä ei kysytä Terrafameen liittyvistä asioista. Eikä niistä kysytty. Kemissä olleen toimittajan piti haastatella Sipilää pian uudestaan, mutta toimittajaa vaihdettiin kirjan mukaan Sipilälle mieluisampaan. (emt., 136-139.)

Sipilä myös perui osallistumisensa tulevaan A-studio-ohjelmaan ja lähetyksen toimittajaa kiellettiin kertomasta perumisesta niin ohjelmassa kuin muutenkin. Ylen johto kielsi muitakin Sipilää käsitteleviä juttuja, mukaan lukien sen, jossa olisi kerrottu tämän lähettämistä painostusviesteistä. Myöhemmin toimituksessa julistettiin kielto käsitellä Katera Steeliin liittyviä asioita, kunnes oikeusasiamies olisi ratkaissut, toimiko Sipilä esteellisenä vai ei. (emt., 139-142.)

Saaga päättyi Erosen, Vuorikosken ja A-studion toimittajan irtisanoutumiseen (Liskin määräaikaaisuutta ei jatkettu). Kaikki kolme kertoivat irtisanoutumisen syyksi sananvapauteen liittyvät erimielisyydet päätoimittaja Jääskeläisen kanssa. Noin puoli vuotta Sipilä-kohun

jälkeen myös Jääskeläinen erosi päätoimittajan tehtävästään. Ylen mukaan Jääskeläisellä ei ollut enää edellytyksiä tehtävän menestykselliseen hoitamiseen, ja tehtävän jättämisestä oli sovittu yhteisymmärryksessä.

Tapausta puitiin useassa eri osoitteessa. Julkisen sanan neuvosto teki oman päätöksensä ja julkaisi lausuman aiheesta. Oikeusasiamies totesi oman selvityksensä perusteella, ettei Sipilä ollut esteellinen tapauksessa. Ylen tilanteesta teetettiin myös ulkopuolinen selvitys. Hallinto-oikeuden professorin Olli Mäenpään raportissa sanotaan, että Ylen johdon toiminta tapauksessa oli poikkeuksellista muun muassa, koska sisällössä ei ollut olennaisia virheitä, mutta silti johto puuttui siihen. Raportin mukaan johtaminen mukautui ulkoiseen vaikuttamiseen. (Mäenpää 2017, 65.) Koivunen (2017, 47) totesi tuoreeltaan, että vaikka johtopäätöksiä kriisistä oli liian aikaista tehdä, Sipilä-gatella on väistämättä seurauksia sekä Yleisradioon että suomalaiseseen mediakenttään laajemminkin.

Historiallinen langettava. Sipilä-gate johti Julkisen sanan neuvoston langettavaan päätökseen ja poikkeukselliseen lausumaan. Neuvosto katsoi Ylen rikkoneen Journalistin toista ja kolmatta ohjetta. Tapauksessa oli neuvoston mukaan paljon piirteitä, jotka voi tulkita päätoimittajan taipumiseksi ulkopuolisen vaikuttamisen edessä. Jutussa ei ollut pääministeriin kohdistuvaa erittäin kielteistä julkisuutta eikä olennaista asiavirhettä, mutta siitä huolimatta päätoimittaja teki juttuun lukuisia muutoksia. Neuvoston mukaan pääministerin palautetta ei käsitelty tavanomaisella tavalla, vaan muokkaaminen oli poikkeuksellisen laajaa.

Neuvosto huomautti myös siitä, että Yle rajoitti aiheen käsittelyä muissa välineissä ja jatkojutuissa. Se ei ollut perusteltua, sillä keskeneräisten asioiden käsittely on journalismissa tyypillistä ja yhteiskunnalliseen päätöksentekoon liittyvissä asioissa suositeltavaa, neuvosto totesi. Sen mukaan oli myös aiheetonta, että Yle suostui pääministerin ehdotukseen olla kertomatta tämän peruuntuneesta vierailusta A-studioon. JSN:n mukaan pääministerin sama erityiskohtelu oli haitaksi demokratialle ja omiaan heikentämään journalismin uskottavuutta suuren yleisön silmissä.

Langettavan päätöksen lisäksi neuvosto laati asiasta sen yhteiskunnallisen merkityksen vuoksi lausuman. Siinä otettiin kantaa ensin pääministerin lähettämiin viesteihin. Neuvoston mukaan myös vallankäyttäjillä on oikeus antaa medialle palautetta, mutta tässä tapauksessa viestien määrän ja poikkeuksellisen sävyn takia niitä voi pitää painostusyrityksenä. Lisäksi neuvosto

kiinnitti huomiota siihen, että pääministeri kieltäytyi kahden päivän ajan kommentoimasta yhteyttään Katera Steeliin. Tätä voidaan pitää sananvapauden rajoittamisena etenkin, kun kyseessä on ministeri, JSN totesi. Se huomautti, että vastaavanlainen sanavapautta rajoittava toiminta on yleistynyt ja jopa ministeritason poliitikot ovat alkaneet valikoida medioita, joille antaa haastatteluja. Neuvoston mukaan tämä on demokratiaa rapauttavaa tiedonvälityksen rajoittamista.

Lausumassaan JSN kiinnitti huomiota myös pääministerin julkisuudessa ja kyselytunnilla toistamiin väitteisiin. Pääministeri oli JSN:n mukaan sanonut Ylen rikkoneen Journalistin ohjeita, mutta ilmoittanut, ettei aio kannella neuvostolle. Neuvoston mukaan pääministerin lausumat olivat harkitsemattomia ja se huomautti, että Journalistin ohjeiden perusteeton käyttäminen tiedotusvälineiden tuomitsemiseen rapauttaa journalismin uskottavuutta ja demokratian perustaa.

Sipilä-gaten takia Suomi menetti pitkäaikaisen ykkössijansa Reporters Without Borders -järjestön (RSF) lehdistönvapausindeksissä (World Press Freedom Index) ja putosi kolmeannelle sijalle. Järjestön pääsihteeri kuvasi Suomen pudotusta vuoden merkittävimmäksi muutokseksi.

Muita julkisuuteen nousseita tapauksia. Toinen lähiaikoina julkisuuteen noussut tapaus koskee Suomen Kuvalehteä ja JSN:n puheenjohtaja Elina Grundströmiä. Suomen Kuvalehti julkaisi elokuussa 2018 Grundströmiä käsittelevän jutun, jossa se käsitteli neuvoston työilmapiiriä ja viittasi aiempaan neuvostoa käsittelevään juttuunsa. Syksyn 2018 jutun mukaan Grundström oli vuonna 2016 yhteydessä lehden toimitukseen ja yritti neuvotella jutun julkaisemisesta vedoten sen keskeneräisyyteen ja sisältämään virheelliseen tietoon. Suomen Kuvalehti torjui vaatimuksen ja julkaisi jutun, sillä sen mukaan juttu tiedettiin valmiiksi ja virheettömäksi. Grundström ei jälkikäteen vaatinut lehden mukaan oikaisua tai vastinetta. Suomen Kuvalehden päätoimittaja Ville Pernaa kommentoi tilannetta Helsingin Sanomissa seuraavasti:

Haluan vastata minimalistisesti. Oliko se painostusta? Sellainen on aina vähän katsojan silmässä. Grundström piti puhelinkeskustelussa juttua keskeneräisenä. Minä tiesin varmuudella, että juttu on valmis. Jatkokeskustelussa Grundström ei tyytynyt

vastaukseen, että juttu on valmis. Keskeneräisyyksiä hän ei pitävästi yksilöinyt. Jatkokeskustelua voi pitää painostamisena. Julkaisimme jutun tietenkin.

Samassa Helsingin Sanomien jutussa Grundström kiisti painostaneensa Suomen Kuvalehteä. Hänen mukaansa hän ei ollut saanut sitaattejaan tarkastettavaksi, ja luuli jutun olleen keskeneräinen. Hän sanoi käyttäneensä termiä aikalisä ja pyytäneensä jutun tarkistusta.

Helsingin Sanomien jutun jälkeen Suomen Kuvalehti julkaisi päätoimittaja Pernaan kirjoituksen, jossa se vastasi Grundströmin esittämiin uutta ja aiempaa juttua koskeviin väitteisiin. Aiemmasta jutusta, jota painostuskeskustelu koskee, Perna totesi, että Grundström oli ollut häneen yhteydessä puhelimitse ja esittänyt painokkaasti useaan kertaan, että ei kai lehti aio julkaista juttua. Päätoimittaja kertoi jutun olevan valmis, mutta Grundström jatkoi hänen mukaansa puhetta virheistä ja keskeneräisyydestä perusteina olla julkaisematta juttua. Pernaan mukaan Grundströmin väitteet jutun keskeneräisyydestä ja sitaattien tarkastuksen laiminlyönnistä eivät pitäneet paikkaansa.

Edellisistä hieman poikkeavan vaikutusyrityksen toi helmikuussa 2019 esille freelance-toimittaja Arttu Seppänen. Hän kertoi Twitterissä¹ menneensä tekemään kritiikkiä rap-artisti Pyhimyksen keikasta. Keikan jälkeen artistin Instagramissa julkaistiin päivitys, jossa ennakoitiin Seppäsen lyttävään keikan ja toivottiin yleisön kertovan rehellisen mielipiteensä siitä ennen Seppäsen arvion julkaisua. Seppänen kertoi Twitterissä, että viestitteli artistin kanssa ja kertoi tälle pitävänsä ongelmallisena, että artisti yrittää asemoida kriitikon ahtaaseen rakoon valtaansa käyttäen. Seppänen kirjoitti Twitterissä:

artisti itse myönsi, että pyrki siihen, että mun teksti menis henkkoht mielipiteen piikkiin eikä aseta mitään "virallista standardia". en näe, että kritiikeillä asetetaan mitään virallisia standardeja. kritiikkejä on yhtä monta kuin on kirjoittajia.

Edellisistä tapauksista Seppäsen tilanne poikkesi siinä, että kohteen painostus kohdistui selkeästi toimittajaan henkilönä. Freelance-toimittajana Seppäsellä ei ollut takanaan toimituksen linjaa, esimiestä tai päätoimittajaa, joka olisi tukenut painostuksessa torjumista. Sen sijaan ainakin jonkinlaista vahvistusta antoi kollegojen ja muiden Twitter-käyttäjien huomio ja reagointi tviitteihin.

¹ Arttu Seppäsen Twitter-tili 24.2.2019 13:15 <https://twitter.com/arttuseppanen/status/1099628947552301056>

2.2 ”Vapaan lehdistön maa” ja monta muuta tarinaa maailmalta

Sipilä-gaten aiheuttaman pudotuksen jälkeen seuraavana vuonna Suomi putosi taas. Vuonna 2018 sija lehdistönvapausindeksissä² oli neljäs. Syynä oli Puolustusvoimien Viestikookeskukseen liittynyt tapaus, jossa lähdesuoja järjestön mukaan vaarantui, kun keskusrikospoliisi takavarikoi toimituksellista aineistoa. Helsingin Sanomien toimittajan kotiin tehtiin niin sanottu erityinen kotietsintä sen jälkeen, kun lehden Viestikookeskusta koskevasta uutisoinnista aloitettiin rikostutkinta.

Vuonna 2019 Suomen laskujohde taittui, ja se nousi kaksi sijaa toiseksi. Suomea kuvattiin Helsingin Sanomien mainoskampanjan sanoin ”Vapaan lehdistön maaksi”. Järjestö nosti esille Yhdysvaltain presidentin Donald Trumpin ja Venäjän presidentin Vladimir Putinin Helsingin-vierailun aikaan kaupungin katukuvaa koristaneen kampanjan. Lisäksi se otti huomioon Ylen toimittajan Jessikka Aron vainoojien saamat ankarat tuomiot.

Horjahteluista huolimatta lehdistönvapauden tilaa voi Suomessa pitää edelleen hyvänä. Toimittajiin ei kohdistu esimerkiksi jatkuvaa hengenvaaraa, kuten monissa muissa maissa. Suomessa median toimintaedellytyksiä takaavat muun muassa demokraattinen hallitusmuoto, perustuslaki ja yleinen turvallisuus. Vaikka pudotukset on perustellustikin saaneet suurta huomiota, Suomi on koko ajan pysynyt vertailun kärkiryhmissä muun muassa muiden Pohjoismaiden rinnalla.

Suomesta ei tarvitse liikkua maantieteellisesti kauas huomataksaan, että meidän nauttimamme lehdistönvapaus on poikkeus. Seuraavassa ryhmässä vuoden 2019 vertailussa oli muun muassa Ranska (sijalla 32), missä mediaan kohdistuvat hyökkäykset ja häirintä järjestön mukaan lisääntyivät merkittävästi vuonna 2018. Keltaliivien mielenosoitusten aikana journalisteihin kohdistui ennennäkemätöntä väkivaltaa. Lisäksi jotkut mielenosoituksiin osallistuneet ryhmät yrittivät estää sanomalehtien jakelua, koska olivat tyytymättömiä lehtien kirjoituksiin. Samassa ryhmässä oli myös esimerkiksi Etelä-Korea (sijalla 41), jonka kohdalla järjestö kiinnitti huomiota mediaan vaikuttaviin rakenteellisiin ongelmiin. Esimerkiksi kunnianloukkauksesta voi maassa seurata seitsemän vuoden vankeusrangaistus.

² Reporters Without Borders, 2018 World Press Freedom Index <https://rsf.org/en/ranking/2018>

Kolmannessa ryhmässä olevan Yhdysvaltain (sijalla 48) sijoitukseen vaikutti muun muassa presidentti Trumpin mediavihamielinen retoriikka. Trump on toistuvasti kutsunut mediaa ”kansan viholliseksi” ja syyttänyt toimittajia valeuutisista pyrkimyksensä saada kriittinen media näyttämään epäluotettavalta. Lisäksi järjestö nosti esille paikallislehti Capital Gasetteen Marylandissa tehdyn iskun, jossa kuoli viisi ihmistä. Samassa ryhmässä on muun muassa Ukraina (sijalla 102), jonka lehdistön vapautteen vaikuttaa muun muassa Ukrainan sotaan liittyvä informaationsota Venäjän kanssa. Separatistien hallussaan pitämät alueet ovat edelleen kriittisille journalisteille ja ulkomaalaisille tarkkailijoille liian vaarallisia työskennellä. Kolmanteen ryhmään kuuluu myös Nepal (sijalla 106), missä journalistinen työskentely on järjestön mukaan äärimmäisen vaikeaa. Sitä hankaloittavat muun muassa toimittajiin kohdistuva väkivalta ja pidätykset.

Neljännessä ryhmässä on maita, kuten Bulgaria (sijalla 111), Venäjä (sijalla 149) ja Turkki (sijalla 157) sekä iso joukko muun muassa Afrikan, Etelä- ja Väli-Amerikan, Lähi-idän maita. Venäjän tilanteesta järjestö totesi, että journalisteja on vangittuna enemmän kuin koskaan sitten Neuvostoliiton hajoamisen. Kreml on lisäksi säätänyt uusia sananvapautta rajoittavia lakeja ja pyrkii rajoittamaan internetin käyttöä. Krim ja Tšetšenia ovat ”mustia aukkoja”, joista ei löydy uutisia tai tietoa. Toimittajiin kohdistuvia henkirikoksia ja väkivaltaa jää rankaisematta. Keski-Afrikassa sijaitsevassa Ruandassa (sijalla 155) vuodesta 1996 lähtien on tapettu tai kadonnut kahdeksan journalistia ja 35 on joutunut pakenemaan maasta. Sensuuri ja itsesensuuri leimaavat mediaa. Ulkomaalaiset toimittajat eivät pääsääntöisesti saa viisumia ja akkreditointia, jotka tarvittaisiin maassa työskentelyyn.

Lehdistön vapauden pohjaa pitävässä ryhmässä oli vuonna 2019 Lähi-idän maita sekä esimerkiksi Kiina ja Pohjois-Korea. Syyriassa (sijalla 174) toimittajien tilanne on äärimmäisen vaarallinen ja vaikea. Ainakin kymmenen toimittajaa kuoli vuonna 2018. Journalistit ovat järjestön mukaan sodan kaikkien osapuolten, niin Syyrian armeijan, Turkin tukemien joukkojen, kurdijoukkojen kuin Isisin kohteena. Kiinassa (sijalla 177) valtio rajoittaa uutisten ja tiedon saatavuutta ja internetin käyttöä. Kommunistinen puolue kontrolloi Kiinan yksityisomisteista mediaa, ja ulkomaalaiset toimittajat kohtaavat yhä enemmän vaikeuksia työskennellessään maassa. Yli 60 toimittajaa ja bloggaajaa on pidätettynä hengenvaarallisissa oloissa.

2.3 Perustuslaki takaa jokaiselle sananvapauden

Suomessa sananvapaudella on vankat perustukset, ja niitä on viime vuosina edelleen vahvistettu.

Perustuslain 12 pykälä sananvapaudesta alkaa seuraavasti:

Jokaisella on sananvapaus. Sananvapauteen sisältyy oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa tietoja, mielipiteitä ja muita viestejä kenenkään ennakolta estämättä.

Perustuslain sananvapaussäännöksen keskeinen tarkoitus on Jyrängin (2000) mukaan taata demokraattisen yhteiskunnan edellytyksenä oleva vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu, joukkotiedotuksen kehitys ja moniarvoisuus sekä mahdollisuus vallankäytön julkiseen kritiikkiin. Vaikka sananvapautta voi ydinajatukseltaan pitää poliittisena oikeutena, se ei kuitenkaan rajoitu poliittisiin ilmauksiin. Sananvapauden piiriin kuuluvat muunkin tyyppiset ilmaisut, ja lisäksi sananvapaus kattaa kaikki viestinnän muodot. (emt., 304.)

Perustuslain mukaisella julkistamisella tarkoitetaan kaikenlaista viestien julkaisemista, levittämistä ja välittämistä. Sananvapaus turvaa myös lehden toimituksessa työskentelyn jo ennen viestin varsinaista julkaisemista tai ilmaisemista. Sillä, että sananvapaus on ”kenenkään ennalta estämättä”, tarkoitetaan ensisijaisesti hallinnollisia estämistoimia, kuten ennakkosensuuria, luvan asettamista painotuotteiden julkaisemisen ehdoksi ja medioiden lakkauttamista. (emt., 304.)

Perustuslain 22 §:n mukaan Suomen valtio on velvollinen turvaamaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen, mikä tarkoittaa näitä oikeuksia turvaavan lainsäädännön ylläpitämistä sekä perus- ja ihmisoikeusmyönteistä laintulkintaa. Sananvapauden osalta tämä merkitsee esimerkiksi viestinnän rakenteellisia puitteita ja viestinnän moniarvoisuutta turvaavan lainsäädännön ylläpitämistä. (Korpisaari 2015, 105.)

Sananvapaus ei ole absoluuttinen oikeus, jota voitaisiin toteuttaa rajattomasti kaikissa tilanteissa. Perusoikeudet voivat joutua törmäyksiin toistensa kanssa ja yhden perusoikeuden tiukka toteuttaminen voi rajoittaa toisen perusoikeuden toteuttamista. Esimerkiksi, jos

sananvapautta toteutetaan rajoituksetta, se voi loukata yksityiselämän suojaa, joka myös taataan perustuslaissa. Kun perusoikeuksia tulkitaan, onkin aina otettava huomioon niiden vaikutus toisiinsa. (Jyränki 2000, 289.)

Jos sananvapaus joutuu törmäyskurssille toisen perusoikeuden, esimerkiksi yksityiselämän suojan kanssa, tulkintavaihtoehtoista pitää valita se, joka turvaa molemmat oikeudet mahdollisimman hyvin. Tällaisen ratkaisun tekeminen ja perusteleminen voi olla vaikeaa, mistä kertoo lukuisat Suomen Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta (EIT) saamat langettavat tuomiot sananvapausjutuissa. (Korpisaari 2015, 106.)

Vuoden 2014 alusta tuli voimaan sananvapausrikoslainsäädäntöä koskeva uudistus, jossa ihmisoikeusmyönteinen laintulkinta pyrittiin ottamaan aiempaa paremmin huomioon. Yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä ja kunnianloukkausta koskeviin rikoslain säännöksiin tuli rangaistavuutta rajoittava momentti. Kun syyttäjä syyttää median edustajaa sananvapausrikoksesta tai loukkauksen kohde vaatii korvauksia, tuomioistuimen täytyy rikos- tai vahingonkorvausoikeudellisen tarkastelun lisäksi harkita ratkaisua myös sananvapauden näkökulmasta. (emt., 107.)

Perustuslain lisäksi sananvapaudesta säädetään tavallisissa laeissa, jotka täsmentävät perustuslakia. Tällaisia ovat muun muassa edellä mainittu rikoslaki ja sananvapauslaki. Sananvapauslaissa on perustuslakia täsmällisempiä säännöksiä sananvapauden käyttämisestä joukkoviestintävälineissä. Siinä ei säännellä, mitä saa sanoa, vaan se sisältää järjestelyluontoisia ja vastuun toteuttamiseen liittyviä säännöksiä esimerkiksi päätoimittajan määräämisvelvollisuudesta sekä oikaisusta ja vastineesta. Lain alkuun on kirjattu perustuslakivaliokunnan aloitteesta lausuma, jonka mukaan lakia sovellettaessa viestintään ei saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä, kun otetaan huomioon sananvapauden merkitys demokraattisessa oikeusvaltiossa. (emt., 108.)

Sananvapausrikoksiksi luetaan muun muassa yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, kunnianloukkaus ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan.

Yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskeva säännös rikoslain 14 luvun 8 pykälässä kuuluu:

Joka oikeudettomasti

1) joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai

2) muuten toimittamalla lukuisten ihmisten saataville

esittää toisen yksityiselämästä tiedon, vihjauksen tai kuvan siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa

halveksuntaa, on tuomittava yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä sakkoon.

Rikosnimikkeestä löytyy myös törkeä tekomuoto, josta tuomitseminen edellyttää sitä, että tiedon levittäminen aiheuttaa suurta kärsimystä tai erityisen suurta vahinkoa ja että rikos on myös kokonaisuutena tarkastellen törkeä. Törkeän tekemuodon enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta. (Korpisaari 2015, 115.)

Yksityiselämää loukkaavalla tiedon levittämisellä tarkoitetaan yleensä totuudenmukaisten tietojen, vihjausten tai kuvien levittämistä. Yksityiselämään katsotaan liittyvän esimerkiksi perhe-elämää ja terveyttä koskevat tiedot. Rikoslain säännöksen lähtökohtana on ihmisen oikeus elää ilman ulkopuolisten aiheutonta puuttumista hänen yksityiselämäänsä.

Yksityiselämän suojan alue vaihtelee ihmisen asemasta ja tehtävästä riippuen. Esimerkiksi vaalikampanjapäällikön tai ministerin syrjähypyä käsitteleminen mediassa voi olla perusteltua, mutta vaikkapa kansanedustajan avustajan ei. Lisäksi esimerkiksi, jos yksityiselämään kuuluvan tiedon julkistaminen ei aiheuta ihmiselle vahinkoa tai kohde on itse kertonut tiedon julkisesti, se voidaan saada julkaista. (emt., 114-118.)

Kunnianloukkauksesta säädetään rikoslain 24 luvun 9 pykälässä seuraavasti:

Joka

1) esittää toisesta valheellisen tiedon tai vihjauksen siten, että teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa

halveksuntaa, taikka

2) muuten kuin 1 kohdassa tarkoitetulla tavalla halventaa toista, on tuomittava kunnianloukkauksesta sakkoon.

Kunnianloukkaus voi kohdistua vain ihmiseen (ei esimerkiksi yritykseen), ja se voi tapahtua joko valheellisen tiedon tai vihjauksen esittämisenä taikka muuna halventamisena. Poliitiikan, elinkeinoelämän tai taiteen vaikuttajien toimintaa voidaan tarkastella tai arvostella kriittisesti, vaikka kohde kokisikin sen halventavana. Kunnianloukkaus on rangaistava ainoastaan

tahallisenä, eli silloin, jos viesti loukkaa ja esittäjä ei pysty esittämään näyttöä sen paikkansapitävyyden tueksi. Kunnianloukkauksesta on olemassa myös törkeä tekemuoto, jonka enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta. (Korpisaari 2015, 121-127.)

Kiihottamisesta kansanryhmää vastaan säädetään rikoslaissa luvun 11 pykälässä 10 seuraavasti:

Joka asettaa yleisön saataville tai muutoin yleisön keskuuteen levittää tai pitää yleisön saatavilla tiedon, mielipiteen tai muun viestin, jossa uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella taikka niihin rinnastettavalla muulla perusteella, on tuomittava kiihottamisesta kansanryhmää vastaan sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.

Säännös suojaa muun muassa rodun, ihonvärin tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella määritettäviä ihmisryhmiä, joiden yhteiskunnallinen asema edellyttää suojaa. Soveltamisalan piiriin voivat kuulua esimerkiksi transihmiset tai maahanmuuttajat. Teon rangaistavuus edellyttää, että viestissä uhataan, panetellaan tai solvataan ryhmää. Kyse on yleensä voimakkaasti yleistävien väitteiden esittämisestä tai levittämisestä. Rangaistavaksi voidaan katsoa vaikkapa se, että ryhmään kohdistuvaa väkivaltaa pidetään toivottavana tai hyväksyttävänä tai ihmisiä verrataan eläimiin tai esitetään alempiarvoisiksi. Törkeästi kansanryhmää vastaan kiihottamisesta voidaan tuomita enintään neljäksi vuodeksi vankeuteen. (Korpisaari 2015, 128-131.)

2.4 Journalistin ohjeissa kielletään luovuttamasta päätösvaltaa missään oloissa

Lainsäädännön lisäksi sananvapauden käyttöä joukkoviestimissä ohjaa alan oman säännöt, joihin suomalainen media on lähes ykskantaan sitoutunut. Hyvää journalistista tapaa kuvataan Journalistin ohjeissa³, jotka löytyvät Journalistiliiton ja Julkisen sanan neuvoston sivuilta. Ohjeiden noudattamista valvoo Julkisen sanan neuvosto. Nykymuotoiset ohjeet on hyväksytty vuonna 2011.

³ Journalistin ohjeet https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/

Journalistin ohjeissa jo johdannossa ja ensimmäisessä ohjeessa määritellään journalismin tehtävä ja syy sen olemassaololle.

Johdannossa sanotaan:

Sananvapaus on demokraattisen yhteiskunnan perusta. Hyvä journalistinen tapa perustuu jokaisen oikeuteen vastaanottaa tietoja ja mielipiteitä.

Ensimmäinen ohje muotoilee asian suoremmin ja kertoo, mitä tehtävä tarkoittaa journalistin aseman kannalta:

Journalisti on vastuussa ennen kaikkea lukijoilleen, kuulijoilleen ja katselijoilleen. Heillä on oikeus saada tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu.

Ohjeiden alussa siis määritellään toimittajan paikka suhteessa yleisöönsä: toimittaja on yleisön puolella, ja hänen tehtävänään on edistää yleisön oikeutta tietää.

Toinen ja kolmas ohje tarkentavat ensimmäistä ja asemoivat toimittajaa suhteessa muihin kuin yleisöönsä. Toisessa ohjeessa todetaan, että tiedonvälityksen sisältöä koskevat ratkaisut on tehtävä journalistisin perustein ja että päätösvaltaa ei saa missään oloissa luovuttaa toimituksen ulkopuolisille. Kolmas ohje sanoo, että journalistilla on oikeus ja velvollisuus torjua painostus ja houkuttelu, joilla yritetään ohjata, estää tai rajoittaa tiedonvälitystä.

Toisessa ja kolmannessa ohjeessa merkillepantavaa on ehdottomat sanamuodot. Päätösvaltaa ei saa luovuttaa ulkopuolisille ”missään oloissa”. Painostuksen ja houkuttelun torjumiseen journalistilla on paitsi oikeus, myös velvollisuus. Lisäksi kolmannessa ohjeessa eritellään, että torjuttava toiminta voi olla ohjailua, estämistä tai rajoittamista. Journalistin ohjeissa toimittajalta siis velvoitetaan aktiivista toimintaa siinä, että hän torjuu kaikenlaista ulkopuolista vaikuttamista.

Periaatteellisen kiellon lisäksi ohjeissa määritetään niitä rajoja, joissa vuorovaikutusta toimituksen ulkopuolisten tahojen, jutun kohteiden ja haastateltavien kanssa käydään. Ohjeissa esimerkiksi kerrotaan, millaisiin pyyntöihin toimittajat voivat suostua ja missä tilanteissa.

Kohdassa 18 sanotaan sitaattien tarkastusoikeudesta seuraavasti:

Haastateltavan pyyntöön tarkastaa lausumansa ennen julkaisemista on syytä suostua, jos julkaisuaikataulu sen mahdollistaa. Tarkastamisoikeus koskee vain haastateltavan omia lausumia, eikä sillä saa luovuttaa journalistista päätösvaltaa toimituksen ulkopuolelle.

Tarkastusoikeus pitää siis lähtökohtaisesti suoda haastateltavalle ”jos julkaisuaikataulu sen mahdollistaa”. Koska julkaisuaikataulu voi olla ainoastaan toimituksessa päätettävä asia, ohjeen ehto antaa toimitukselle melko paljon valtaa sen suhteen, tarjotaanko tarkastusmahdollisuutta vai ei. Ohjeiden mukaan toimitus voi siis myös kieltäytyä antamasta sitaatteja tarkastettavaksi.

Kohdassa 18 huomionarvoista on myös se, että siinä linjataan, mitä tarkastusoikeus koskee ja mitä se ei koske. Ohjeessa puhutaan ”lausumista”, eli käytännössä haastateltava saa nähdäkseen kaikki kohdat, joissa sanomisia on ”laitettu hänen suuhunsa”, siis suorien sitaattien lisäksi ja epäsuorat sitaatit. Lisäksi tarkastusoikeus koskee vain haastateltavan omia lausumia. Hän ei voi pyytää nähtäväkseen koko juttua, toimittajan omia johtopäätöksiä tai tiedonhankintaa taikka muiden haastateltavien lausumia.

Kohdassa 19 taas linjataan, millaisissa tilanteissa haastateltava voi perua antamansa haastattelun:

Haastateltavan kieltoon julkaista lausumansa tulee suostua vain, jos olosuhteet ovat haastattelun antamisen jälkeen muuttuneet niin olennaisesti, että julkaiseminen olisi selvästi kohtuutonta.

Ohjeen mukaan siis haastateltavan mielen muuttuminen ei riitä haastattelun perumiseen. Puhutaan olosuhteiden olennaisesta muuttumisesta ja julkaisusta seuraavista kohtuuttomista seurauksista.

Journalistin ohjeiden kahdeksannen kohdan voidaan ajatella liittyvän sekä ulkopuolisen vaikuttamisen torjumiseen että haastateltavan oikeuteen tarkastaa lausumansa.

Ohje kuuluu:

Journalistin velvollisuus on pyrkiä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen.

Ollakseen totuudenmukaista journalismin pitää olla itsenäistä ja riippumatonta, siis olla turvassa ulkopuoliselta vaikuttamiselta. Toisin sanoen, journalistin tehtävä on selvittää totuus ja välittää se yleisölleen, jolla on oikeus saada tietoa. Jos journalismiin on vaikutettu ulkoapäin, eli sen näkökulmaa on viritetty, siitä on poistettu tai siihen on lisätty jotain ulkopuolisen tahon toimesta, se ei ole enää totuudenmukaista.

Toisaalta kahdeksas ohje puolustaisi myös haastateltavan lausumien tarkastuttamista tällä. Vaikka faktojen tarkastamista, kuten mitään muutakaan journalismin työvaiheista ei saa ulkoistaa toimituksesta, voi tällä välttää joitakin inhimillisiä virheitä, esimerkiksi sen, että haastateltava on sanonut jonkin asian väärin tai selittänyt sen epäselvästi. Tällaisissa tapauksissa tarkastus palvelee myös lukijaa, kun juttuun ei päädy virheellisiä tietoja.

3 AIEMPI TUTKIMUS

Tässä luvussa esittelen tutkielmani aiheeseen liittyvää aiempaa tutkimusta. Aloitan laveimmasta ja yleisimmästä ja tarkennan näkökulmaa loppua kohden. Kerron ensin, miten vapaus on aiemmassa tutkimuksessa määritelty kaksiulotteisena käsitteenä, ja miten negatiivisen ja positiivisen vapauden määritelmää on käytetty lehdistönvapautta koskevassa tutkimuksessa. Sitten kerron journalismin vapautta koskevasta tutkimuksesta sekä siitä, mitä aiempi tutkimus kertoo suomalaisen sananvapauden erityispiirteistä ja haasteista. Lopuksi esittelen tuoretta tutkimusta suomalaisiin toimittajiin kohdistuvasta ulkopuolisesta vaikuttamisesta.

3.1 Negatiivinen ja positiivinen vapaus

Isaiah Berlin (2001) katsoo vapaudella olevan kaksi merkitystä, negatiivinen ja positiivinen. Hän lähestyy merkityksiä kysymysten avulla. Negatiivinen vapaus sisältyy vastaukseen, joka annetaan kysymykseen: ”Mikä on se alue, jolla subjekti – ihminen tai ihmisryhmä – saa tai subjektin tulee saada toimia tai olla niin kuin se itse haluaa, muiden ihmisten siihen puuttumatta?” Positiivista vapautta taas voi määrittää kysymyksellä: ”Mikä tai kuka on se hallinnan tai asioihin puuttuminen lähde, joka voi määrätä jonkun olemaan tai tekemään jotakin nimenomaista eikä jotakin muuta?” (emt., 47.)

Negatiivinen vapaus on alue. Berlin kirjoittaa: ”Mitä laajempi on alue, jolla muut eivät puutu tekemisiini, sitä vapaampi olen.” Vapauden alue on siis alue, jolla ihminen saa toimia oman tahtonsa mukaan. Jos muut ihmiset estävät ihmistä toimimasta haluamallaan tavalla, hän on siltä osin epävapaa. Vapauden puolustaminen taas on vapauteen puuttumisen torjumista. (emt., 47-53.) Positiivisen vapauden käsite kytkeytyy ihmisen toiveeseen olla oma herransa. Sitä kuvaavat halu tehdä itsestä riippuvia päätöksiä, toteuttaa omaa tahtoa sekä olla toimija, ei toiminnan kohde. Positiiviseen vapauteen liittyvät myös toimijan tietoisuus ja se, että toiminta kumpuaa omasta tahdosta, ei ulkopuolelta. (emt., 56.)

Tehdessään eroa negatiivisen ja positiivisen vapauden välillä Berlin ottaa uudelleen avukseen kysymykset. Kun negatiivista vapautta voidaan määrittää kysymyksillä ”Miten pitkälti tekemisiini puututaan?” ja ”Mikä minulla on vapaus olla ja mitä minulla on vapaus tehdä?”, positiivinen vapaus tulee esiin kysymyksillä ”Kuka minua hallitsee tai käskee?” ja ”Kuka määrää, mikä minun tulee olla tai mitä minun pitää tehdä?” (emt., 55-56.)

Negatiivisen ja positiivisen vapauden eroa voi ilmentää myös käyttämällä avuksi ajatusta itsensä herruudesta. Kun positiivista vapautta olisi todeta: ”Olen oman itseni herra”, negatiivisesti ilmaistuna se kuuluisi: ”En ole yhdenkään ihmisen orja”. (emt., 57.)

Sihvola (2001) tiivistää Berlinin negatiivisen ja positiivisen vapauden siten, että negatiivinen vapaus tarkoittaa vapautta jostakin ja positiivinen vapaus taas vapautta johonkin. Negatiivinen vapaus on inhimillisen toiminnan ihmistekoisten esteiden poissaoloa. Se on vapautta toteuttaa mahdollisimman paljon eri haluja ihmisten asettamien esteiden sitä estämättä. (emt., 15.)

Negatiivinen ja positiivinen vapaus risteävät, ja voidaan ajatella, ettei ole todellista vapautta, jos toinen puuttuu.

Berlin yhdistää positiivisen vapauden kysymykseen siitä, kuka hallitsee henkilön toimintaa, kun hän tekee negatiivisen vapauden puitteissa valintojaan.
(emt., 16.)

Berlinin mukaan positiivinen vapaus siis tarkoittaa ihmisen kykyä hallita rationaalisesti omaa elämäänsä. Ihmiseltä voi puuttua positiivinen vapaus, vaikka hänellä olisi paljon vapautta negatiivisessa mielessä. (emt., 16.) Toisin sanoen, ihminen voi jostain syystä olla käyttämättä vapauttaan, vaikka kukaan tai mikään ei häntä estäisi.

Berlinin vapauden määritelmän hyödyntämisestä journalismin tutkimuksessa kirjoittaa muun muassa Reunanen (2014, 47-48). Hänen mukaansa negatiivinen vapaus on journalismia rajoittavien seikkojen puutetta, kun positiiviseen vapauteen taas kuuluu sisällöllisempiä ulottuvuuksia.

Toimittajalle positiivista vapautta olisi vaikkapa mahdollisuus tehdä juttunsa niin hyvin, että se toteuttaa journalistien itselleen asettamia päämääriä (--).
(emt., 48.)

Pietilä (2014, 143) katsoo, että positiivinen vapaus on negatiivista vaateliaampi, sillä se nostaa esille paitsi vapauden teeman, myös kysymyksen toiminnan tarkoituksesta ja siitä, kuka toimista päättää.

Journalismin tapauksessa kysymys on enemmästä kuin vapaudesta sellaisenaan, nimittäin journalistisen toiminnan mielestä ja tarkoituksesta.
(emt., 143.)

3.2 Miksi journalismin pitää olla vapaata?

Aiemmassa tutkimuksessa lehdistönvapautta ja journalistista vapautta on lähestytty muun muassa siitä näkökulmasta, miksi journalismin kuuluu olla vapaata ja miksi vapaasti toimivaa lehdistöä on syytä puolustaa.

Barendtin (2009, xi) mukaan yleisesti hyväksytty lehdistönvapautta puolustava argumentti on, että vapaa lehdistö on elintärkeä vapaan demokratian toimivuudelle. Se tarjoaa kansalaisille tietoa ja valikoiman mielipiteitä, joita he tarvitsevat käydessään poliittista keskustelua ja vaatiessaan hallituksensa tilille päätöksistään.

Wardin (2011) mukaan lehdistönvapauden suuri arvo piilee siinä, että journalistit voivat raportoida asioista ja kommentoida niitä irrallaan ylivallassa, manipulaatiosta taikka hallinnon tai muiden valtaapitävien vääristelystä. Lisäksi vapaus mahdollistaa erimielisyyden ja vaihtoehtoiset ajatukset. Yksi tarkoitus vapaan ja totuutta etsivän median olemassaololle on paljastaa yksilöt ja ryhmät, jotka väittävät toimivansa yhteisen hyvän puolesta, mutta todellisuudessa eivät toimi niin. Lisäksi sen tehtävä on vähentää yleistä mielipidettä ohjailemaan pyrkivien ihmisten ja tahojen valtaa. (emt., 90-92.)

Heinonen (1996b, 235) lähestyy kysymystä käytännön kautta. Hänen mukaansa journalistisella vapaudella voidaan tarkoittaa toimittajien mahdollisuutta tehdä työtään vapaasti. Hemánuksen (1983, 19) mukaan journalistinen vapaus on muiden toimittajien kuin päätoimittajan vapautta tehdä journalistista työtään oikeiksi katsomiensa päämäärien hyväksi ja oikeiksi katsomiensa keinoin ilman, että toimituksen tai joukkotiedotusinstituution sisäisten valtasuhteiden asettamat ilmaisun ja ajattelun esteet rajoittavat sitä. Pietilä (2014, 146) taas kirjoittaa, että journalismia voidaan kutsua vapaaksi silloin, kun journalismia harjoitetaan ”sen itsensä vuoksi, omana tarkoituksenaan, sitoutumatta mihinkään ulkojournalistiseen tarkoitukseen”.

Bezanson (2003) määrittelee lehdistönvapautta toimituksellisen itsenäisyyden termin kautta, jota hän myös pitää yhtenä vapaata mediaa määrittelevänä rakenteellisenä elementtinä (emt., 22). Hänen mukaansa media ei voi olla vapaa, jos sen tehtävänä on raportoida asioista, jotka on määrätty tärkeiksi yleisön kiinnostuksen tai ulkoa tulevan sanelun perusteella. Lehdistön vapaus on vapautta päättää itse, mistä se raportoi. Tiivistettynä, ollakseen vapaa median täytyy olla myös itsenäinen, ja ei itsenäinen ainoastaan hallinnosta, vaan myös muista paineista ja houkuttimista. (emt., 18.)

Luostarisen ja Raittilan (2014, 8.) toimittaman Journalistin sananvapaus -teoksen esipuheessa todetaan, että journalistinen vapaus riippuu vallitsevien olosuhteiden lisäksi myös toimittajasta itsestään, siitä, onko tällä rohkeutta, kykyä ja halua ottaa selville ja kertoa.

Journalistista vapautta voi lähestyä myös toimittajan ja yleisön välisen suhteen kautta. Heinonen (1996b, 225) toteaa, että kansalainen ei juurikaan voi toteuttaa sananvapauttaan ilman tiedostusvälineitä, ja käytännössä yleisön sananvapaus toteutuu työtään tekevän toimittajan kautta. Työssään toimittaja siis ei (pelkästään) toteuta omaa sananvapauttaan, vaan kaikkien ihmisten sananvapauteen kuuluvaa oikeutta vastaanottaa tietoa.

Ward (2011) lähestyy kysymystä median vapaudesta erottelemalla kolme syytä, miksi vapautta pitää puolustaa. Ensimmäisenä on yksilöllinen ja sosiaalinen kehitys. Ilmaisunvapaus on olennainen osa sellaista yhteiskuntaa, joka mahdollistaa ihmisille omien tavoitteiden edistämisen ja älyllisen, moraalisen ja sosiaalisen kehittymisen. Journalistit sekä hyötyvät itse tästä vapaudesta, että edistävät sitä. (emt., 90-91.)

Toiseksi lehdistönvapaus mahdollistaa kritiikin ja kyseenalaistamisen. Se tekee ihmisistä vähemmän alttiita manipuloinnille, ja näkemyksiään esittävä joutuu tarjoamaan yleisölle myös perusteluja. Ilmaisunvapaus myös vie meidät lähemmäs totuutta, sillä sen myötä totuuden tutkijoilla on mahdollisuus päästä käsiksi todisteisiin ja arvioida niitä ilman pelkoa tai suosimista. Journalismissa tämä tarkoittaa sitä, että toimittajalla on mahdollisuus kysyä, puhua valtaa käyttäville ihmisille ja vapaasti saada käyttöönsä todisteet ja arvioida väittämiä. Tähän toiseen syyhyn Ward liittää myös median puolueettomuuden, jolla tarkoitetaan vapautta eri osapuolien tai puolueellisten näkemysten vinouttavasta vaikutuksesta. Kysymys, voiko journalisti olla puolueeton suhteessa rahoittajaansa, mainostajiin tai julkiseen

paineeseen, palautuu Wardin mukaan keskusteluun siitä, miten journalisti voi olla vapaa jokapäiväisessä työssään. (emt., 91-92.)

Kolmantena on poliittinen arvo. Demokraattiseen yhteiskuntaan kuuluu vapaa lehdistö, joka toteuttaa vallan vahtikoiran tehtävää. Vapaa lehdistö kannustaa kansalaisia poliittiseen toimintaan antamalla heille keinoja ilmaista näkemyksiään ja ottaa osaa päätöksentekoon. Lisäksi julkinen keskustelu tarjoaa kansalaisille tietoa ja mahdollisuuksia ottaa selvää itsen vaikuttavista asioista. (emt., 92.)

Lehdistönvapautta voi lähestyä myös etiikan näkökulmasta. Aiemmassa tutkimuksessa journalismin vapautta on lähestytty myös historiallisesta näkökulmasta, miten ja missä olosuhteissa ajatus vapaasta lehdistöstä on kehittynyt. Ward (2011) erittelee viisi vaihetta tai vallankumousta mediaetiikan kehittymisessä. Niistä neljä ensimmäistä ovat keskeisimmät tutkielmani näkökulmasta.

Mediaetiikan kehitys alkoi 1600-luvun Euroopassa. Gutenbergin painokoneen myötä syntyivät ensimmäiset sanomalehdet, joissa kustantajat lupasivat kertoa lukijoille puolueettoman totuuden, joka perustui ainoastaan faktoihin. Journalismi ei kuitenkaan ollut puolueetonta niin kuin sana nykyään ymmärretään, vaan lehtien kirjoittelua rajoitettiin tiukasti. Julkaisemiseen tarvittiin lupa, ja luvattomasta sanomalehtitoiminnasta rankaistiin. Uutisointia rajoitti myös sensuuri, ja kaiken julkaisemisen piti palvella monarkiaa. (Ward 2011, 59.)

Seuraava vaihe oli 1700-luvulla Englannissa lehdistön kontrollin alettua heiketä. Journalistit omaksuivat ”julkisen palvelun eetoksen” ja alkoivat ajatella itseään kansan äänenkannattajina, jotka puolustivat kansalaisten vapauksia hallintoa vastaan. Tällöin luotiin pohja ”neljännelle valtiomahdille”, ajatukselle, jonka mukaan lehdistö oli yksi yhteiskunnan keskeisistä instituutioista. (emt., 60-62.)

Kolmatta vaihetta tai vallankumousta kutsutaan liberalistiseksi lehdistöteoriaksi. 1800-luvulla muotoutunut teoria pitää sisällään ajatuksen, jonka mukaan kansan vapaus vaatii suojakseen vapaata ja itsenäistä lehdistöä. Sen mukaan journalistien muodostaman itsenäisen lehdistön tulee tarjota kansalaisille tietoa ja lisäksi toimia valtion ja vallan väärinkäytön vahtikoirana. (emt., 60-62.)

Heinosen mukaan (1995) liberalistisen lehdistöteorian keskiössä oli nimenomaan lehdistön vapaus ja kamppailu siitä. Taistelu ulkopuolista vaikuttamista vastaan on lehdistön tehtävä ja tietyllä tavalla sen olemassaolon ytimessä.

Heinonen tiivistää:

Liberalistisen lehdistöteorian keskeisin sisältö ei ehkä olekaan se, mitä se esittää, vaan mitä se vastustaa: kenenkään ei ole puuttuminen lehdistön vapauteen.
(Heinonen 1995, 31.)

Heinosen mukaan liberalistisen lehdistöteorian tulkinta ilmaisunvapaudesta painottaa yksilöllistä vapautta, siis yksittäisen journalistin ja tiedostusvälineiden vapautta toimia ilman minkäänlaista ulkopuolista puuttumista. Tämän rajattoman vapauden ei katsottu olevan täysin ongelmaton, joten liberalistisen teorian rinnalle tai sitä täydentämään syntyi teorioita, jotka vapauden ohella korostivat lehdistön vastuullisuutta ja kansalaisten oikeutta tietoon. (emt., 35-36.)

Neljättä aaltoa 1900-luvulla voidaan Wardin mukaan kutsua myös liberalistisen lehdistöteorian kritiikiksi. Joukko uusia suuntauksia, kuten objektivismi ja sosiaalisen vastuun lehdistöteoria olivat luonteeltaan liberaaleja: ne kannattivat vapaata lehdistöä, mutta katsoivat, että klassinen liberalismi ei takaa journalismin vastuullisuutta. Niissä lehdistön ikään kuin katsottiin lunastavan itselleen vapauden sillä, että ne ovat sitoutuneita eettiseen koodistoon, objektiivisuuteen ja muihin ammatillisiin erityispiirteisiin. (Ward 2011, 60-63.)

3.3 Vapauden rajoitukset

Kulttuurista tai itsestä tuleva rajoittaminen. Sananvapauden rajoituksia suomalaisessa lehdistössä on aiemmassa tutkimuksessa kuvannut muun muassa Pulkkinen (1996), jonka mukaan suomalainen sananvapaus on muodollisesti laajaa. Hallitus ei pyri tukahduttamaan mielipiteitä väkivalloin eikä sensuuria käytetä arvostelun hiljentämiseen. Pulkkinen mukaan sananvapautta kuitenkin käytetään rajoitetusti, ja rajoittuneisuus näkyy monin tavoin.

Toimittajat kumartavat tarpeettomasti valtaa. Konsensushakuisuus on niin paljon hyväksyttävämpää kuin arviointi ja arvostelu, että kritiikkiä pidetään usein paheksuttavana riidan haastamisena. (emt., 195.)

Pulkkisen lisäksi myös Heinonen (1996b) näkee saman ristiriidan, ja esittää ajatuksen kuvitellusta vapaudesta. Heinosen mukaan suomalaisten toimittajien vapaus näyttää päältä katsottuna suurelta. Toimittajat eivät ole kokeneet journalistisen vapauden puutetta suureksi ongelmaksi, eikä vapauden rajoituksista ole juuri todistusaineistoa. Heinonen kuitenkin kysyy, onko journalistinen vapaus todellista vai kuviteltua. Vapaus voidaan katsoa suureksi sillä perusteella, että toimittaja on aina saanut tehdä työnsä niin kuin haluaa. Syynä vapaudenkokemukseen voikin olla se, että toimittaja ei ole koetellut vapautensa rajoja, vaan on sovittanut työtapansa niin, ettei kohtaa ongelmia. (emt., 236-237)

Pulkkisen mukaan (1996) suomalaista lehdistökulttuuria ja sananvapauden heikkoa käyttämistä selittää osin Neuvostoliiton vaikutus kylmän sodan aikana. Selittäviä tekijöitä löytyy myös siitä, miten sanan- ja lehdistönvapaus Suomessa kehittyivät. Toisin kuin muissa Euroopan maissa Suomessa liberaali teoria ei saanut niin paljon valtaa, vaan alaa otti hegeliläinen nationalismi. Tästä syystä Suomi on sananvapauden traditioltaan hyvin erilainen kuin muut Pohjoismaat. (emt., 195-201.)

Liberalistinen ja hegeliläinen teoria näkevät eri tavoin poliittisen keskustelun roolin demokratiassa. Liberalistisessa ajattelutavassa yhteiskunta koostuu yksilöistä, jotka vaihtavat mielipiteitä. Jos mielipiteenmuodostusta ei estetä, keskustelun tuloksena paras pääsee voitolle. Hegeliläisessä ajattelutavassa taas oletetaan, että yksilö on olemassa vain yhteisön jäsenenä. Yhteisöllä on olemassa eräänlainen ”yleistahto”, yhteisön yhteinen mieli. Myös sananvapauden merkitys on teorioissa erilainen. Liberaalin teorian mukaan mielipide on peräisin yksilöstä, kun hegeliläisessä teoriassa taas yksilöä ei ole, vaan mielipide seuraa kulttuurista. (emt., 198-200.)

Suomalaisen sanomalehdistön syntyyn ja kehittymiseen on vaikuttanut maan sanomalehtitoiminnan uranuurtajan Johan Vilhelm Snellmanin tulkinta Hegelistä (emt., 204.) Snellman esimerkiksi erotti sananvapaudesta kaksi oikeuksien aluetta, kansanlaisyhteiskunnan, jossa yksilö voi toimia omien etujensa hyväksi sekä valtion, jossa hänen oli toimittava yleisten etujen eli kansakunnan hyväksi. Sananvapaus oli Snellmanille

poliittinen oikeus, eli kuului valtion piiriin. Tämä tarkoittaa sitä, journalistin tulee käyttää sananvapauttaan vastuullisesti ja yleisten etujen hyväksi. (Pietilä 2012, 180-181.)

Pulkkisen mukaan, vaikka Snellman näki sananvapauden käyttäjällä yhteisöllisen vastuun, tämä kuitenkin tulkitsi Hegeliä sananvapauden merkitystä korostavasti. Lisäksi henkilökohtaisella suhtautumisellaan Snellman on vaikuttanut siihen, miten suhtautuminen julkisen keskusteluun muodostui. (1996, 204.)

Snellman nimenomaan saattoi kriittisen lehdistön idean käytännön toteutuksen alkuun Suomessa toimittamalla selkeitä mielipiteitä esittävää ja viranomaisiin kriittisesti suhtautuvaa, suomalaisessa lehdistöhistoriassa urauurtavaa Saima-lehteä. (emt., 203.)

Aiemmassa tutkimuksessa on myös kuvattu sitä, kuinka median vapaata toimintaa voivat rajoittaa myös sen omat rutiinit. Se, että media toistaa totuttua toimintatapaa, voi vinouttaa journalismin sisältöä (Mörä 1996, 113).

Mediarutiinit uhkaavat sananvapautta myös siten, että ne tekevät median toiminnasta helpommin ennalta arvattavaa ja mahdollistavat sen ohjailun tai manipuloinnin. Mediarutiinit hyvin tunteva ulkopuolinen voi niiden avulla käyttää joukkoviestimiä hyväkseen saadakseen oman sanomansa tai näkökulmansa julkisuuteen. (emt., 113.)

Mörä tiivistää mediarutiinien tarpeellisuuden ja toisaalta niissä piilevän vaaran:

Rutiinit ovat välttämättömiä, jotta säännöllinen uutistuotanto ylipäätään olisi mahdollista. Liiallinen rutinoituminen johtaa kuitenkin sisältöjen samankaltaistumiseen ja helpottaa ulkopuolisten mahdollisuuksia vaikuttaa journalismin sisältöön. (Mörä 1996, 115.)

Ulkopuolinen rajoittaminen. Tutkimusta on lisäksi siitä, että journalistista vapautta voi rajoittaa myös ulkoa tuleva painostus ja vaikuttaminen sekä sensuuri ja itsesensuuri. Ulkopuolelta tulevaan rajoittamiseen lukeutuisivat myös äärimmäiset keinot, kuten hallinnolliset toimet ja toimittajiin kohdistuva väkivalta, mutta jätän ne tässä vaiheessa pois tutkielmani aiheen rajauksen perusteella.

Gans (1979) kirjoittaa journalistista vapautta uhkaavista ulkopuolisista voimista. Hän kuvaa, että uutistoimituksia ympäröivät yksilöt ja ryhmät, jotka haluavat viestinsä läpi mahdollisimman myönteisessä valossa. Tarpeen vaatiessa ne käyttävät apunaan painostusta, jolla voidaan tarkoittaa kritiikkiä, järjestäytynyttä tai järjestäytymätöntä vastarintaa sekä toimittajaan, toimitukseen tai kustantajaan kohdistuvaa uhkailua. (emt., 249.) Ulkopuolinen painostus voi olla taloudellista, poliittista tai yleisöstä tulevaa. (emt., 253-276).

Gansin (1979) mukaan journalistit voivat reagoida painostukseen kolmella eri tavalla: he voivat taistella, antaa periksi tai ennakoida ja valmistautua tilanteeseen painostuksen välttämiseksi. (emt., 249.)

Sensuurista puhutaan Gansin (1979) mukaan silloin, kun journalisti luopuu jutusta ulkopuolisen painostuksen edessä. Itsesensuuri taas on sitä, kun toimittaja ennakoi tulevaa painostusta. Itsesensuuri voi olla tietoista, mutta myös tiedostamatonta, jolloin toimittaja ei ole tiedosta toimivansa painostuksen vaikutuksesta. Gansin mukaan painostuksesta johtuvaa sensuuria ja itsesensuuria ei tapahdu usein, vaikka toimittajat kokevatkin olevansa jatkuvan paineen ja sensuuri- ja itsesensuurivaateiden kohteena. (emt., 251-252).

Myös Hemánus (vrt. Gans 1979, 251-252) tekee eroa sensuurin ja itsesensuurin sekä tiedostetun ja tiedostamattoman itsesensuurin välillä. Hän kuitenkin lähtee siitä, että sensuurilla tarkoitetaan lähtökohtaisesti julkisen vallan puuttumista journalismin sisältöön. Hemánus määrittelee itsesensuurin toiminnaksi, jossa journalisti asettaa itse rajat omalle journalistiselle työlleen, jättää tietyt arat aiheet käsittelemättä tai käsittelee niitä ainoastaan vaarattomasta näkökulmasta. (Hemánus 1983, 166-167.)

Dosenroden (2010) mukaan itsesensuurilla tarkoitetaan sitä, että toimittaja kieltäytyy kirjoittamasta asioista, joista esimerkiksi hallinto, yhteiskunta, hänen esimiehensä tai kollegansa eivät halua kuulla. Itsesensuurin motiiveja voivat olla pelko, opportunisti tai yksinkertaisesti halu päästä helpommalla. (emt., 11.) Thorgeirsdóttir (2009, 195-196) kuvaa itsesensuuria yhdeksi journalismin kiistattomimmista vaaroista. Hänen mukaansa itsesensuurin keskeisin keino on arvojen sisäistäminen. Siitä on kyse silloin, kun toimittaja tarkoituksella välttää uutisarvoisia aiheita ennakoidessaan negatiivisia reaktioita.

Hiltunen (2018) on tutkinut suomalaisiin toimittajiin kohdistuvan ulkopuolisen vaikuttamisen ja painostamisen yleisyyttä, keinoja ja seurauksia kyselyllä, johon on vastannut 875 journalistia. Hän on luokitellut lievän ulkopuolisen vaikuttamisen keinoja kuuteen eri ryhmään, joita ovat 1) haastattelutilanteisiin ja tiedon saatavuuteen liittyvä vaikuttaminen, 2) journalistisen sisällön seulonta ennalta, 3) verbaalinen vaikuttaminen, 4) fyysinen vaikuttaminen, 5) institutionaalinen vaikuttaminen ja 6) taloudellinen vaikuttaminen. Lisäksi hän erittelee toimittajien reaktioita ulkopuoliseen vaikuttamiseen. Niitä ovat muun muassa esimiehelle tai kollegalle puhuminen, muutosten tekeminen haastateltavan pyynnöstä ja jutun julkaisusta luopuminen. Useampi kuin joka kuudes kyselyyn vastannut kertoi tuntevansa tietystä aiheesta uutisoimisen epämiellyttäväksi ja lähes yhtä moni kertoi harjoittaneensa itsesensuuria häirinnän pelossa. (emt., 9-16.) Hiltusen mukaan yleisimmät ulkopuolisen vaikuttamisen tilanteet liittyivät tiedon saatavuuteen ja verbaaliseen häirintään. Kaikkiaan suomalaiset toimittajat kokivat ulkopuolista vaikuttamista harvoin ja satunnaisesti. (emt., 18.) Kuitenkin kolmannes vastaajista koki, että ulkopuolinen vaikuttaminen oli lisääntynyt viimeisen kolmen vuoden aikana (emt., 17).

Hiltusen mukaan sisällön tarkastaminen ennen julkaisua tarjoaa kiinnostavan esimerkin harmaasta alueesta journalistisen työn, eettisen harkinnan ja ulkopuolisen vaikuttamisen välillä. Iso osa vastaajista näki tarkastuttamisella eettisiä ja yhteiskunnallisia vaikutuksia, ja lisäksi tiettyjä etuja. Se tarjoaa mahdollisuuden korjata asiavirheitä ja väärinymmärryksiä ennen julkaisua etenkin silloin, jos aihe on vaativa. Lisäksi se nähtiin keinona rakentaa luottamusta haastateltavan ja toimittajan välillä silloin, kun kyse oli arkaluontoisista aiheista. (emt., 10.)

Hiltunen esittelee myös, miten toimittajat ovat reagoineet ulkopuolisiin vaikutusyrityksiin. Suurin osa kyselyyn vastanneista ulkopuolisen vaikuttamisen kohteeksi joutuneista toimittajista oli varmoja siitä, että hänen esimiehensä tukevat häntä ulkopuolisen vaikuttamisen torjunnassa. Lähes yhtä moni uskoi, että hänen edustamansa media ei luovuta valtaa ulkopuoliselle missään oloissa. Selvä enemmistö vastaajista oli kuitenkin huolissaan siitä, että ulkopuolinen vaikuttaminen heikentää suomalaisen journalismin uskottavuutta. Kolmannes vastaajista koki, että hänen esimiehensä oli häntä itseä taipuvaisempi taipumaan ulkopuoliseen vaikuttamiseen. Noin joka seitsemäs kertoi muuttaneensa tai poistaneensa jutustaan jotakin pelätessään ulkopuolista vaikuttamista tai häirintää. (emt., 17).

Talvio (2014) on pro gradu -tutkielmassaan selvittänyt kyselytutkimuksella sitä, kuinka paljon suomalaiset toimittajat sensuroivat itseään ja miksi. Kyselyyn vastanneista 378 toimittajasta lähes kaikki kertoivat käsitelleensä joskus oma-aloitteisesti jotakin aihetta varovaisemmin, koska pelkäsi jutusta tulevia seurauksia. Joka neljäs kertoi jättäneensä jutun kokonaan tekemättä mahdollisten seurausten takia. Haastateltavan sitaatteja oli muuttanut 84 prosenttia vastaajista, vaikka se ei olisi ollut journalistisesti perusteltua. Vastaajista 71 prosenttia oli oma-aloitteisesti jättänyt haastateltavan sitaatteja pois seurausten pelossa. (emt., 59.)

4 ONGELMANASETTELU

Tässä luvussa määrittelen tutkielmani tutkimusongelmaa aiempaa tutkimusta apuna käyttäen, sitä eteenpäin kehitellen ja sen kanssa keskustellen. Nostan esille keskeisimpiä ajatuksia ja kerron, miten ne tulevat lähelle oman tutkielmani aihetta ja tavoitetta. Lisäksi esittelen tutkimuskysymykset, joihin pyrin empiiristä aineistoani analysoimalla vastaamaan.

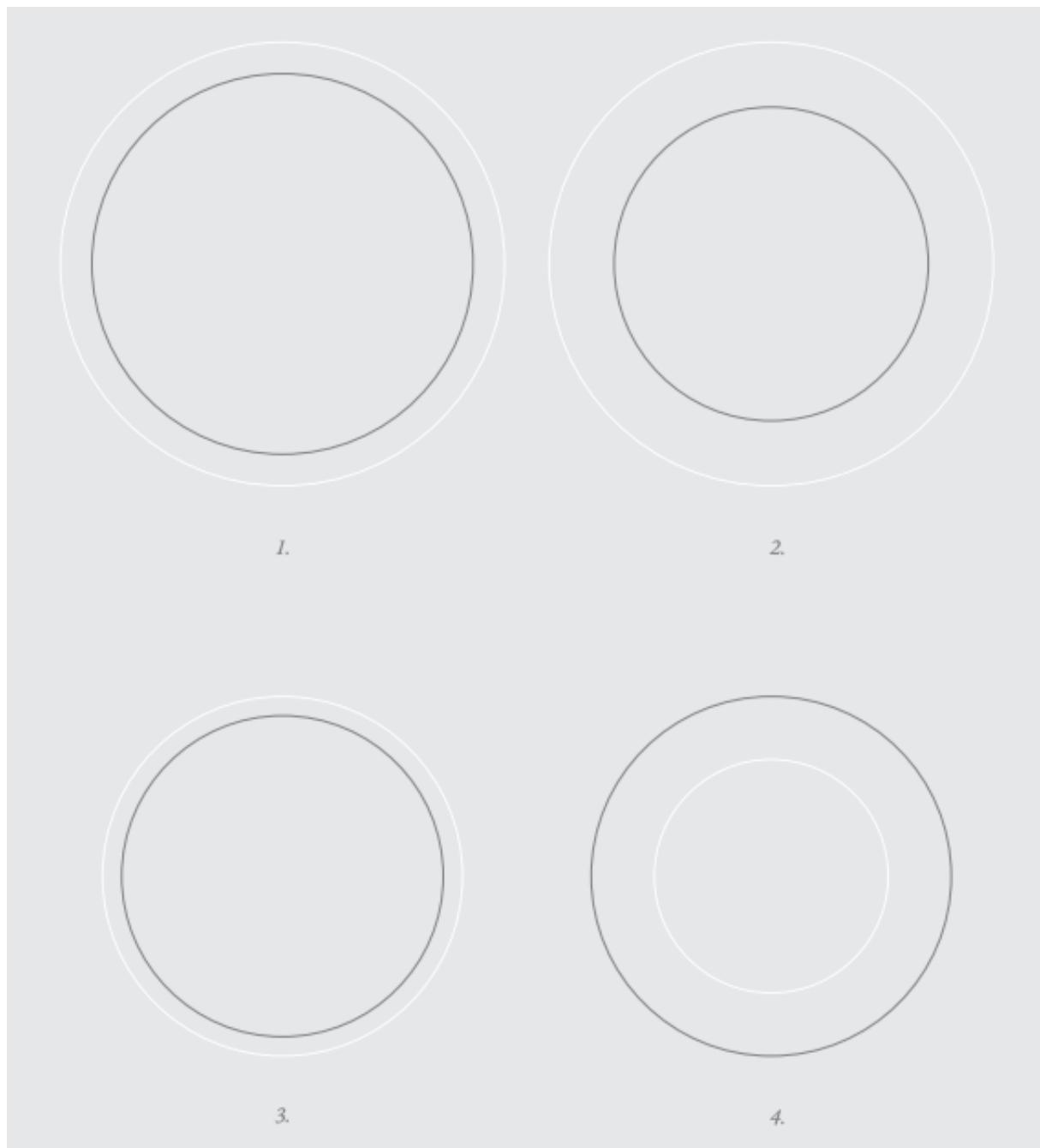
4.1 Heikko vai vahva positiivinen vapaus?

Ajattelen, että Berlinin erittely negatiiviseen ja positiiviseen vapauteen on hyödyllinen median vapauden käsitteellistämässä. Valtiossa vallitsevan lehdistönvapauden voi ajatella olevan negatiivista vapautta, tila, jonka laajuuteen vaikuttaa se, missä määrin sananvapautta rajoitetaan hallinnollisin toimin tai kohdistuuko toimittajiin väkivaltaa tai uhkailua.

Lehdistönvapaus on siis vapautta jostakin, vapautta rajoituksista. Berliniä mukaillen sen voi ajatella olevan se alue tai tila, jossa toimittajat työskentelevät. Miten toimittajilla on mahdollisuus hankkia tietoa, tavoittaa päättäjät ja kysyä sekä tehdä työtään hallinnon pakkotoimia ja julkaista ilman väkivallan pelkoa?

Yksittäisen toimittajan tai toimituksen vapaus taas tulee kyseeseen, kun mietitään, miten vallitsevissa olosuhteissa toimintaa. Se on siis positiivista vapautta, ja sen laajuus riippuu siitä, millä tavoin negatiivisen vapauden tilaa hyödynnetään.

Seuraavassa kuviossa havainnollistan sitä, miten eri tavoilla negatiivinen ja positiivinen vapaus voivat toteutua.

Kuva 1 Valkoinen rengas kuvaa negatiivista vapautta, musta rengas positiivista vapautta.

Kahdessa ensimmäisessä kuviossa voidaan ajatella olevan valtiot, joissa lehdistönvapaus on laajaa, esimerkiksi kaksi Pohjoismaata. Ulommat ja vaaleammat kehät kuvaavat negatiivista vapautta, eli sitä, millaiset olot toimittajilla on maissa työskennellä. Sisemmät ja tummemmat kehät taas kuvaavat positiivista vapautta, sitä, millä tavoin toimittajat toteuttavat vapautta jokapäiväisessä työssään. Ensimmäisessä kuviossa positiivinen vapaus tulee lähelle negatiivisen vapauden kehää, mikä käytännössä tarkoittaisi sitä, että mediat ovat aktiivisia, valitsevat itse aiheensa, kysyvät kriittisiä kysymyksiä, eivät pelkää valtaapitävien

suututtamista eivätkä horju panettelun, solvaamisen, houkuttelun tai ulkopuolisten vaikutuspyrkimysten edessä. Toimittajat käyttävät hyväkseen asiakirjajulkisuutta ja hakeutuvat muutenkin aktiivisesti tiedon äärelle. Perusteettomiin salauspäätöksiin he hakevat muutosta tuomioistuimista ja nostavat esille salailun kulttuuria harjoittavia tahoja. Ensimmäisen kuvion maassa toimittajat eivät rajoita itseään ennalta, vaan koettelevat vapautensa rajoja ja saattavat joskus joutua konfliktiin niiden kanssa, joista kertovat.

Toinen kuvio kuvaa maata, jossa negatiivinen vapaus, eli vallitseva lehdistönvapaus, on yhtä laajaa kuin ensimmäisessä. Se eroaa kuitenkin ensimmäisestä siinä, miten mediat ja toimittajat vaalivat sananvapauttaan ja miten sitä käytetään päivittäisissä journalistisissa valinnoissa. Tällaisessa maassa mediat saattavat välttää poliitikoille esitettäviä kriittisiä kysymyksiä, koska ne pelkäävät, että jatkossa poliitikko antaa haastatteluja vain kilpaileville medioille. Mediat saattavat myös vältellä kokonaisia aiheita negatiivisen palautteen pelossa tai mukautua kirjoittamaan vain kevyistä tai populaareista asioista, jotka keräävät varmasti lukijoita. Haastateltaville voidaan myös antaa tarpeettoman paljon siimaa vaikuttaa juttujen näkökulmiin tai korjata lausuntojaan jälkeenpäin.

Näiden kahden lisäksi yläriville vielä yksi mahdollinen kuvio ja tilanne laajan lehdistönvapauden maasta olisi sellainen, jossa positiivinen vapaus ylittäisi negatiivisen vapauden. Käytännössä se voisi tarkoittaa esimerkiksi salaiseksi luokiteltujen asiakirjojen paljastamista tai poikkeuksellisia tiedonhankintamenetelmiä, kuten salakuvaamista. Nämä ovat kuitenkin niin poikkeustapauksia, että en käsittele niitä tässä.

Kolmannessa kuviossa kuvataan valtioita, joissa lehdistönvapaus on huomattavasti suppeampaa kuin kahdessa ensimmäisessä. Esimerkiksi hallinnon julkisuus ei ole laajaa, asiakirjajulkisuus on rajattua ja verotiedot ovat kokonaan salaisia. Kuitenkin, vaikka maassa negatiivinen vapaus on rajatumpaa, positiivinen eli toimittajien työssä käytännössä toteutuva vapaus on laajaa. Positiivinen vapaus hipoo negatiivisen rajoja, eli toimittajat käyttävät haasteellisissa olosuhteissa vapauttaan mahdollisimman laajasti. Asiakirjojen salaamistilanteissa toimittajat turvautuvat tietovuotoihin, nimettömiin viranomaislähteisiin ja silminnäkijälausuntoihin sekä tutkivan journalismin keinoihin. Konflikti poliitikkojen ja muiden valtaa pitävien kanssa kuuluu maassa journalistisen työn luoteeseen ja positiivinen vapaus tulee ylittäneeksi negatiivisen rajat useammin kuin ensimmäisessä kuviossa.

Neljännessä kuviossa negatiivinen vapaus on aiempaa kolmea selvästi suppeampaa. Tällaisessa maassa vapaa journalismi voi olla kokonaan kielletty ja toimittajiin kohdistuva väkivallan uhka on jatkuva. Toimittajien työtä paitsi estetään, mutta myös tietojen paljastaminen voi lisätä vaaraa. Tiedotusvälineitä ei välttämättä ole lainkaan, vaan journalismia julkaistaan anonyymisti sosiaalisessa mediassa, blogeissa ja videopalveluissa. Tällaisissakin maissa voi kuitenkin syntyä vapaata journalismia, jos toimittajat onnistuvat kasvattamaan positiivisen vapauden negatiivista suuremmaksi. Tämä voi tietää hengenvaarallisella alueella elämistä, toimittajan ammatin ja oman olinpaikan salaamista, viranomaisten välttelemistä ja mahdollisesti maanpakoon lähtemistä tai turvapaikan etsimistä ulkomailta.

Näin voi Berliiniä mukaillen havainnollistaa, että negatiivinen vapaus, vallitseva lehdistönvapaus, on yksi kahdesta ulottuvuudesta, joka vaikuttaa toteutuvan vapauden laajuuteen journalismissa. Lehdistönvapaudeltaan yhdessä maailman parhaista maista Suomessa journalistinen vapaus on mahdollista tukahduttaa, vaikka mikään ei siihen pakottaisi, kuten Sipilä-gate osoitti. Samaan aikaan lehdistönvapauden kannalta hyvinkin haastavassa paikassa, kuten Venäjällä, Kiinassa tai Lähi-idässä, voi syntyä vapaata journalismia, jos toimitus ja journalistit onnistuvat pysymään turvassa, säilyttämään kriittisen näkökulman ja julkaisemaan juttuja.

Toimituksellinen itsenäisyys. Berlinin kaksiulotteista vapauskäsitettä voi käyttää hyväksi myös erotellessa lehdistönvapauden ja toimituksellisen itsenäisyyden. Ajattelen, että toimituksellisella itsenäisyydellä voi pitää joko positiivisen vapauden osana tai negatiivisen ja positiivisen vapauden välimaastossa olevana tekijänä, joka vaikuttaa siihen, miten yksittäisen toimittajan vapaus toteutuu. Se, kumpaan kategoriaan toimituksellinen itsenäisyys tietyssä tilanteessa solahtaa, riippuu toimituksen ja toimittajan välisestä suhteesta ja siitä, kuinka yhdenmukaisesti ne ymmärtävät sananvapauden ja toimivat sitä toteuttaakseen. Jos toimitus ja toimittaja ovat vapauden suhteen yhtä mieltä, toimittaja esimerkiksi saa häiriötilanteissa esimiehiltään tarvitsemansa avun ja tuen ja muutenkin toimitukselliset edellytykset toimittajan vapaalle toiminnalle ovat hyvät, silloin toimituksellisen itsenäisyyden voi ajatella toteutuvan samanaikaisesti toimittajan vapauden kanssa ja olevan tietyllä tavalla yhtä sen kanssa. Jos taas toimitukselta esimerkiksi puuttuu selkeä ja julkilausuttu linja sananvapauden ja itsenäisyyden suhteen, jos toimittajan pitää nähdä vaivaa saadakseen apua ulkopuolisen

vaikuttamisen torjumiseen ja toimitus tai sen johto on passiivinen puolustaessaan vapautta, silloin toimituksen ja toimittajan vapaus ovat erillisiä.

Kuviteltu vapaus ja turha varovaisuus. Ajattelen, että erottelu positiiviseen ja negatiiviseen vapauteen risteää myös sen kanssa, mitä Heinonen (1996b) kutsuu kuvitelluksi vapaudeksi. Tällaista kuvitellun vapauden tilannetta havainnollistaa kuvan 1 toinen ympyräkuvio, jossa vapaudella ei juuri ole ulkoisia rajoituksia ja toimittaja ei joudu kohtaamaan ongelmia. Vapaudentunne ja työn sujuminen kuitenkin johtuvat alisuorittamisesta, siitä, ettei toimittaja käytä positiivista vapauttaan. Heinosta mukaillen sanoisin, että toimittajan vapaus on kuviteltua niin kauan, kunnes hän tietää sen rajat, valvoo niitä aktiivisesti, ei pelkää kohdata konflikteja rajoja koetellessaan ja on tarvittaessa valmis puolustamaan niitä.

4.2 Tutkimusongelma ja -kysymykset

Edellä kerrotun mukaisesti, lähestyn tutkimusongelmaani siitä näkökulmasta, että sananvapaus on korvaamaton demokratian ja terveen yhteiskunnan kannalta. Suomessa sananvapaus ja lehdistönvapaus on laajaa, ja ne ovat yleisesti tunnustettuja ja puolustettuja arvoja. Vakavaa sananvapauden rajoittamista, kuten hallinnollista puuttumista tai toimittajiin kohdistuvaa hengen tai terveyden vaaraa, ei Suomessa juuri esiinny.

Tutkimusongelmani herää siinä tilanteessa, kun tätä turvallista tilaa, suomalaista journalismia ympäröivää rauhaa, häiritään. Millaista on lievä ja arkipäiväinen häirintä? Millaisin keinoin ulkopuolinen vaikuttaminen tapahtuu? Kuinka laajaan lehdistönvapauteen tottuneet toimittajat toimivat tilanteissa ja puolustavat journalismin vapautta? Rajoittavatko toimittajat tai toimitukset itse journalismin vapautta?

Tutkimusongelmani voi eritellä kolmeksi kysymykseksi:

1. Millä keinoin ulkopuolinen vaikuttaminen tapahtuu?
2. Mitkä seikat helpottavat ja mitkä vaikeuttavat tilanteen ratkaisua, eli ulkopuolisen vaikuttamisen torjumista?
3. Luovutetaanko toimituksellista päätösvaltaa painostuksen edessä ja jos, niin miksi?

Pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiini keräämäni empiirisen aineisto avulla, ja esittelen sen ja analyysimenetelmäni seuraavassa luvussa. Analyysini koostuu kuudesta osasta, joista neljässä ensimmäisessä vastaan tutkimuskysymyksiini. Viidennessä osassa vedän yhteen huomioitani ja kuudennessa tulkitsen niitä aiemmasta tutkimuksesta nousseiden ajatusten kanssa.

5 AINEISTO JA MENETELMÄT

Tässä luvussa kerron tutkielmani aineistosta, viidestä haastattelusta, ja esittelen menetelmiä, joilla olen haastatteluja analysoinut. Menetelmät ovat valikoituneet metodikirjallisuuden avulla. Siihen nojaten perustelen menetelmävalintaani ja käyn läpi sen vahvuuksia ja heikkouksia. Kerron myös, miten olen luokitellut aineistoni.

5.1 Aineistona STT:n toimittajien haastattelut

Olen haastatellut graduuni viittä STT:n toimittajaa, jotka ovat kertoneet yhteensä kahdeksasta työtilanteesta, joissa journalistisiin valintoihin on yritetty vaikuttaa ulkoapäin. Suurin osa vaikutusyrityksistä on tapahtunut sitaattien tarkastuksen yhteydessä, jolloin haastateltava tai kohde on halunnut vaikuttaa journalismin sisältöön tai jutun näkökulmaan. Osassa vaikutuspyrkimys on kohdistunut laajemminkin jutun julkaisemiseen ja julkaisua on pyritty rajoittamaan tai jopa estämään.

Olen luokitellut aineistoni tapausten mukaan, eli sen sijaan, että tutkisin viittä haastattelua, tutkin kahdeksaa esille tullutta työtilannetta. Päädyin tähän, koska halusin tutkia vaikutuspyrkimyksiä ja niiden torjumista, en toimittajia. Suhtaudun toimittajiin tietolähteinä, jotka välittävät minulle tietoa siitä, millaisia häiriöitä uutistyo kohtaa.

Haastattelut olen tehnyt kasvokkain pääsääntöisesti lokakuun 2018 aikana. Yksi haastatteluista tehtiin helmikuussa 2019. Olen nauhoittanut haastattelut ja litteroinut ne.

Haastateltavani olivat haastatteluhetkellä iältään noin 30:sta yli 50:een. STT:n toimittajien määrä ei ole valtava, joten en kerro haastateltavien tarkkoja ikäiä, jotta he eivät tarpeettomasti yksilöidy. Haastateltavani työskentelivät eri asemissa ja tehtävissä STT:ssä. Joukossa on niin politiikkaan, oikeuteen, kulttuuriin kuin ulkomaihin suuntautuneita toimittajia. Osa työskenteli erikoistoimittajana, osa esimiestehtävissä, osa uutistoimituksessa yleistoimittajana tai toimitussihteerinä. Silloisten tehtävien lisäksi osalla haastateltavista oli kokemusta toimittajan työstä myös ulkomailla.

Haastateltavani ovat puhuneet lähdesuojan alla ja samoin heidän kertomuksensa on tehty anonyymeiksi. Kerrotuissa tilanteissa läsnä olleilla tahoilla tai ihmisillä ei ole tutkimuksen

kannalta suurta merkitystä, ja näiden yksilöiminen edellyttäisi punnintaa yksityisyyden suojan näkökulmasta.

Lähestyin STT:n toimittajia aiemmin kertomani päätoimittajan kanssa käydyn keskustelun jälkeen sähköpostitse ja Workplace-sovelluksessa. Kerroin tutkielmani aiheesta ja keskeisistä kysymyksistäni. Pyysin vaikutuspyrkimyksiä kohdanneita toimittajia ottamaan minuun yhteyttä. Yhteydenottoja tuli enemmän kuin mainitut viisi. Lopulliset haastateltavat valikoituvat ilmoittautumisjärjestyksessä ja sen mukaan, miten saimme haastattelut sopimaan. Osa alustavasti sovitusta haastatteluista jäi tekemättä, koska keskusteltuani aiheesta toimittajan kanssa, kävi ilmi, ettei tällä ollut selkeää tapausta, josta voisi kertoa. Viiden haastateltavani lisäksi olen siis keskustellut aiheesta myös muutaman muun kanssa taustaksi.

Haastateltavieni suhteen minun ei tarvinnut tehdä juurikaan valikointia. Minua lähestyneet toimittajat olivat eri ikäisiä ja eri taustaisia, ja alustavissa keskusteluissa he kertoivat eri tyyppisistä tapauksista. Syksyllä tekemäni neljän haastattelun jälkeen pidin taukoa, ja kun parin kuukauden päästä palasin tutkielmani pariin uudelleen, koin, että lisämateriaalin avulla saisin vielä paremman kuvan ilmiöstä. Niin kävin läpi saaman ilmoittautumiset ja pyysin haastatteluun viidennen toimittaja.

En halunnut tehdä liian montaa haastattelua, sillä halusin pitää aiheiston ja tapausten määrän hallittavana ja pystyä syventymään kaikkiin suurin piirtein yhtä paljon. Viisi riittävän eri taustaista toimittajaa ja kahdeksan sopivasti erilaista tapausta tuntui juuri sopivalta aineistolta.

Olen nimennyt tapaukset ja seuraavaksi esittelen ne lyhyesti.

Puoluejohtajatapaus. STT haastatteli vaalien alla kaikki puoluejohtajat. Toimittajan tehtävä oli tehdä haastattelu hallituspuolueen puheenjohtajasta. Sitaatit lähetettiin sovitusti luettavaksi puheenjohtajalle, minkä jälkeen hänen avustajansa otti yhteyttä toimittajaan. Avustaja vaati, että ensimmäiseen suoraan sitaattiin piti lisätä puolueen vaalikampanjan tunnusanat, vaikka puheenjohtaja ei ollut maininnut niitä haastattelussa.

Avustusjärjestötapaus. Toimittaja kävi järjestön tiedotustilaisuudessa, jonka tiimoilta oli etukäteen sovittu, että järjestö saa koko jutun nähtäväksi ennen julkaisua. Juttu lähetettiin, minkä jälkeen järjestön tiedottaja ilmoitti toimittajalle, ettei juttu käy. Tiedottajan mielestä

jutun näkökulma oli liian kriittinen, eikä vastannut sitä sanomaa, jota järjestö halusi tiedotustilaisuudessa välittää.

PR-henkilötapaus. Toimittaja meni haastattelemaan artistia levy-yhtiön tiloihin, missä haastattelutilannetta seurasi koko ajan sivusta yhtiön edustaja. Kun haastattelu oli valmis, kyseinen PR-henkilö pyysi lähettämään jutun luettavaksi hänelle, ei suoraan artistille. Sitaattien tarkastustilanteessa PR-henkilö halusi muokata suoria ja epäsuoria sitaatteja osin myönteisemmiksi.

Kirjatapaus. Kirjatapaus poikkeaa muista siinä mielessä, että vaikutuspyrkimys ei liittynyt haastattelun sisältöön, vaan juttua varten annettuun julkaisemattomaan kirjaan ja koko jutun julkaisemiseen. Kustantamo oli asettanut julkaistavaa kirjaa koskeville jutuille kaksi eri embargoa. Yksi media oli saanut luvan julkaista jutun jo viikonloppuna, kun muille medioille embargo oli sovittu seuraavan viikon loppuun. Toimittaja ilmoitti STT:n julkaisevan jutun ennen sovittua aikaa, sillä yksi media oli jo julkaissut kirjassa olevia tietoja, eli rikkonut embargon. Kustantamon ja kirjan kohteen viestintäväki vaati julkaisemisesta pidättäytymistä.

Tutkijatapaus. Asiantuntija- ja tutkimusorganisaatio oli edeltävällä viikolla tiedottanut omaa alaansa koskevasta laajasta tutkimuksesta. Pian tiedotteen sanomaa oli alettu kyseenalaistaa mediassa ja julkisuudessa ja yksi media teki aiheesta kriittisen jatkojutun. STT:n toimittaja haastatteli organisaation tutkijaa tarkoituksenaan selvittää faktat ja oikaista aiemmin uutisoidut epäselvyydet. Toimittajan mukaan tutkijalla oli vahva halu saada oma organisaatio näyttäytymään kohun jälkeen mahdollisimman hyvässä valossa, mikä ilmeni muun muassa pyrkimyksenä vaikuttaa jutun näkökulmaan.

Yritystapaus. Rikosepäilyssä oli kyse eräälle yritykselle annetusta toimeksiannosta. Rikoksesta epäiltynä oli toimeksiannon tekijä, mutta STT:ssä haluttiin haastatella myös yrityksen edustajaa. Haastattelussa yrityksen edustaja ensin kiisti toimineensa tietyllä tavalla, mutta myönsi myöhemmin, kun toimittaja kertoi, että toiminnasta on todisteita. Ristiin puhumisesta kerrottiin jutussa, mitä yrityksen edustaja kritisoi voimakkaasti ja halusi saada maininnan pois. Hän myös vaati saada juttuun pienempiä muutoksia, joista osa oli mahdollisesti perusteettomia.

Ministeritapaus. Ministeri antoi haastattelun jatkojuttuun, joka koski hänen aiempia sanomisiaan. Ministerin lausunto eräästä politiikan aiheesta oli ollut mahdollisesti virheellinen, ja tätä epäilyä oli käsitelty mediassa. Jatkojutun haastattelussa ministeri pyrki voimakkaasti vaikuttamaan jutun näkökulmaan, siihen mitä haastattelusta nostetaan juttuun sekä muokkaamaan sitaattejaan jälkeenpäin.

Mediavaikuttajatapaus. Juttuun haastateltiin mediaorganisaation johtajaa, jolta haluttiin kysyä organisaation tekemästä linjauksesta. Johtaja suhtautui vastentahtoisesti haastatteluun ja kysymyksiin. Haastattelun jälkeen hän soitteli toimitukseen, vetosi kiireisiinsä ja yritti, että jutun julkaisua lykättäisiin seuraavalle päivälle.

5.2 Teemahaastattelu

Olen kiinnostunut journalistisesta työstä, tarkemmin työtilanteista ja prosesseista sekä niiden suhteesta median etiikkaan. Halusin selvittää, miten journalismin keskeinen arvo, sananvapaus, toteutuu käytännössä sellaisissa tilanteissa, joissa toimittajan tielle tulee esteitä. Valmis juttu paljastaa vain murto-osan siitä työstä, joka jutun tekeminen on vaatinut. Halusin päästä käsiksi tapahtumiin uutisten takana, siihen tietoon, joka ei päädy sanomalehtien sivuille. Paras ja ainoa lähde oli tällöin toimittaja.

Ruusuvuori ja Tiittula (2009) toteavat, että haastattelu on mahdollisesti yleisin tiedonhankintamenetelmä yhteiskunnan eri osa-alueilla. He erittelevät eri näkemyksiä siitä, millaista tietoa haastattelun voidaan katsoa tuottavan. Realistisessa näkemyksessä aineiston ajatellaan heijastavan haastattelun ulkopuolista todellisuutta. Lähelle realistista näkökulmaa tulee faktanäkökulma, jossa aineistoa luetaan ulkopuolista todellisuutta heijastavana tai siitä jotakin kertovana. Idealistisen näkemyksen mukaan haastattelu rakentuu itse haastattelun vuorovaikutuksessa. Näytenäkökulmassa aineistoon suhtaudutaan yhtenä osana sitä todellisuutta, jota ollaan tutkimassa. (emt.,9-10.) Edellä mainitusta lähimpänä omaa näkökulmaani olisi faktanäkökulma. Suhtaudun haastatteluun puhtaasti menetelmänä, jolla saan tietoa tapahtumista. Tiedostan ja pidän mielessä haastattelua tehdessäni sen, että toimittajat kertovat subjektiivisen näkemyksen omasta työstään. Kuitenkaan haastattelutilanne tai kertomisen tavat eivät minua kiinnosta.

Haastattelut on perinteisesti jaettu kysymysten sitovuuden perusteella strukturoituun ja strukturoimattomaan haastatteluun. Ääriesimerkki strukturoidusta haastattelusta on

lomakehaastattelu, jossa on valmiit kysymyksen vastausvaihtoehtoinen. Strukturoimaton haastattelu taas muistuttaa enemmänkin keskustelua, ja se etenee haastateltavan ehdoilla. Strukturoidun ja strukturoimattoman haastattelun väliin jää puolistrukturoitu haastattelu, josta tunnetuin muoto on teemahaastattelu. Siinä kaikkien haastateltavien kanssa käydään läpi samat teemat, mutta kysymysten muoto ja järjestys voi vaihdella. (emt., 11.) Päädyin teemahaastatteluun muun muassa, koska yksi haastattelujen tarkoitus oli kuvata sitä, millaisia vaikutuspyrkimykset ovat olleet. Tällaisen tiedon hankinta olisi ollut vaikeaa tai mahdotonta ilman sitä, että haastateltavat saavat vastata omin sanoin. Strukturoimaton haastattelu taas ei olisi sopinut, koska olin rajannut sen, millaisesta tiedosta olin kiinnostunut. En ole kiinnostunut siitä, miten toimittajat puhuvat ulkopuolisesta vaikuttamisesta, vaan halusin saada tietooni tarkkarajaiset tapaukset, ja siihen tarvitsin rajatun aiheen ja tarkentavia kysymyksiä.

5.3 Laadullinen sisällönanalyysi

Tutkimushaastattelu eroaa olennaisesti journalistisesta haastattelusta. Journalismissa haastateltavan lausuma on sellaisenaan julkaisemisen arvoinen, mutta tutkimuksessa ei. Tutkijalle haastattelu on ennemminkin arvoitus ja uusien kysymysten lähde. Haastattelu- ja tutkimuskysymysten lisäksi tutkimuksen tekijä tarvitsee vielä yhden sarjan kysymyksiä, jotka hän esittää keräämälleen aineistolle. (Ruusuvuori ym. 2010, 9-10.)

Analyysistä on eroteltavissa seitsemän eri vaihetta: 1) tutkimusongelman asettaminen ja tutkimuskysymysten tarkentaminen, 2) aineiston keruutavan valinta ja aineiston keruu, 3) aineistoon tutustuminen, järjestäminen ja rajaaminen, 4) aineiston luokittelu ja teemojen tai ilmiöiden löytäminen, 5) aineiston analyysi ja teemojen tai ilmiöiden vertailu ja tulkintasäännön muodostaminen, 6) tulosten koonti, tulkinta, koettelu suhteessa aineistoon ja sen ulkopuolelle sekä 7) teoreettinen dialogi, uudelleen hahmottaminen, käytännön vaikutukset ja jatkotutkimuksen tarpeen identifiointi. Vaiheiden lisäksi analyysin etenemistä voi lähestyä myös kolmen eri elementin avulla, joita ovat aineiston keruun jälkeen tuleva aineiston luokittelu, analyysi ja tulkinta. (emt., 11-12.) Seuraavaksi kerron ja näytän kuvin, miten luokittelin oman aineistoni.

Luokittelun tarkoituksena on aineiston järjestelmällinen läpikäynti, ja sitä määrittävät tutkimusongelma ja keskeiset käsitteet (emt., 18). Aloitin luokittelun tulostamalla litteroidut

haastattelut. Luokittelin aineistoja ensin väljästi, merkitsemällä eri teemoja eri väreillä. Saatoinkin esimerkiksi etsiä jokaisesta haastattelusta kohdat, jossa kuvaillaan toimintaa, jonka toimittaja nimeää ulkopuoliseksi vaikutusyritykseksi. Toisella värillä merkitsin seuraavaksi kohdat, joissa puhutaan siitä, mikä toimittajan mukaan vaikutti siihen, miten hän tilanteessa toimi. Kun olin käynyt haastattelut tällä tavalla läpi, siirryin Exceliin ja tarkensin näkökulmaani. Jos yliviihausvaiheessa luokituksia oli kolme, Excelissä niitä oli seitsemän. Asettelin vaakariveille tapaukset allekkain ja pystysarakkeisiin elementit, joiden mukaan tapauksia halusin luokitella. Ryhdyin täydentämään soluja printtausten alleviivauksia apunani käyttäen. Valmiissa Excel-taulukossa koko aineiston keskeinen sisältö oli silmälaitavissa samalla sivulla.

Keissi	Kuvailu	Vaikuttamisen ulottuvuudet	Vaikeutti	Helpotti
Puoluejohtaja	Puoluejohtajan avustaja halusi lisätä suoraan sitaattiin kampanjan tunnussanat, joita varsinaisessa haastattelussa ei ollut esiintynyt	Sinnikkyys, hankalaksi heittäytyminen	Kohteen periksiantamattomuus ja ehdottomuus	Tapauksen selkeys, esimies, tieto siitä, että pelisäännöt yhteisiä
Avustusjärjestö	Avustusjärjestön tiedottaja ei ollut tyytyväinen näkökulmaan jutussa, joka perustui osin järjestön tiedotustilaisuuteen. Piti näkökulmaa liian kriittisenä, koska ei ollut heidän sanomansa mukainen.	Ehdottomuus, ymmärtämättömyys, hankalaksi heittäytyminen	Ei käynyt ilmi, mikä oikeastaan oli pielessä. Kohteen ehdottomuus.	Esimies, kohde luovutti tapauksen ratkaisun omalle esimiehelleen ja löytyi yhteisymmärrys.
PR-henkilö	Viestintä halusi muokata epäsuoria ja suoria sitaatteja myönteisemmiksi.	(Hallinta)	Oma kokemattomuus.	Kollegan apu.

Kuva 2 Aineiston luokittelu Excelissä.

Myös Excel-luokittelussa otin avuksi värit, jotta sain paremmin esille erot ja yhtäläisyydet tapausten välillä.

Avustusjärjestö	Ehdottomuus, ymmärtämättömyys, hankalaksi heittäytyminen	Ei käynyt ilmi, mikä oikeastaan oli pielessä. Kohteen ehdottomuus.	Esimies, kohde luovutti tapauksen ratkaisun omalle esimiehelleen ja löytyi yhteisymmärrys.	Haastattelu ennakoon järjestetty, järjestön kanssa sovittu, että koko juttu tulee heille tarkastettavaksi	Ei ehkä	Juttuun tehtiin yksi täsmennys.
PR-henkilö	(Hallinta)	Oma kokemattomuus.	Kollegan apu.	Haastattelu ennakoon järjestetty, haastattelutilanteessa läsnä kolmas henkilö, joka tarkasti sitaattit.	Oli. Toimittajasta asetelma tuntui oudolta.	Onnistui osittain. Toimittajan mukaan tähän johti oma kokemattomuus
Kirja	Sinnikkyys, suorat vaatimukset, oman tarkoituksen perusteleminen käytännön syillä, henkilökohtaisuuksiin ja tunteisiin vetoaminen, syylistäminen, ammattitaidon kyseenalaistaminen, yhteydennotot esimiehiin		Kollegat ja esimiehet, se ettei tarvinnut miettiä, että pitäisi säilyttää välit johonkin	Juttu ja haastattelu sovittu etukäteen	Ei	Ei onnistunut.
Tutkija	Vaikeaksi heittäytyminen, kenties tahallinen hämmäntäminen, sinnikkyys, pitkittäminen "väsytystaistelu"	Oma fakta pohja ei kunnossa, ei käynyt ilmi, mikä kohteen mielestä tarkalleen pielessä	Esimiehet, kompromissi	Haastattelu ennakoon järjestetty, toimittaja kävi paikan päällä haastattelemassa	Toimittajan mukaan jo haastattelutilanteessa oli aistittavissa ongelmia.	Ei onnistunut. Joihinkin kohtiin ei saanut tarkastamisprosessin aikana täyttä varmuutta. Toimittaja kuitenkin kieltäytyi muuttamasta kohtia, joissa haastateltava ei pystynyt sanomaan, missä on virhe.

Kuva 3 Aineiston luokittelu väreihin.

Alasuutari (1999, 51) kuvaa laadullisen tutkimuksen otetta ymmärtäväksi selittämiseksi. Tällaista lähestymistapaa tavoittelin myös omassa tutkielmassani. Pyrin ensin teoriaan ja sitten aineistoon perehtymällä välittämään, mikä on tutkimukseni näkökulman, tutkimusongelmani kannalta keskeistä. Tuomi ja Sarajärvi (2003) nostavat esille laadullisen sisällönanalyysin ongelmia. Yhtenä ongelmana on pidetty keskeneräisyyttä. Analyysia saatetaan kuvata hyvin tarkasti, mutta mielekkäiden johtopäätösten tekeminen jää tekemättä. (emt., 105.) Pyrin omassa tutkielmassa välttämään keskeneräisyyden ja pureskelemaan aineiston loppuun asti muun muassa selkeällä rakenteella ja sillä, että aineiston esittelylle, erittelylle ja tulkinnalle on omat kohtansa.

6 TULOKSET

Tässä luvussa esittelen haastatteluaineistosta saamiani tuloksia. Kerron huomioistani osoittamalla kohtia ja todisteita aineistosta. Tällä pyrin läpinäkyvyyteen, ja lisäksi kuvailevaa otetta perustelee se, että yksi tutkielmani tärkeä lähtökohta on tuottaa tietoa siitä, millaisia vaikutuspyrkimykset ja niihin liittyvät tilanteet ovat.

6.1 Moraalin kyseenalaistaminen ja hankalaksi heittäytyminen vaikuttamiskeinoina

STT:n toimittajiin kohdistetuissa vaikutuspyrkimyksissä toistuivat tietyt toimintatavat. Yksi yleisimmistä oli kohteen tai haastateltavan heittäytyminen hankalaksi ja vastentahtoisuus.

Puheenjohtajatapauksessa toimittaja tyrmäsi heti avustajan ehdotuksen sanojen lisäämisestä ja perusteli tätä sillä, että jutussa käytetään niitä sitaatteja, joita puheenjohtaja on käyttänyt haastattelussa vastatessaan toimittajan kysymyksiin. Toimittajan mukaan avustaja jankutti ja toisteli sinnikkäästi sitä, että kampanjasanat täytyy saada juttuun. Keskustelu kesti tarpeettoman kauan ja päättyi, kun toimittaja totesi avustajalle, ettei siinä ole saavutettavissa yhteisymmärrystä ja siirsi puhelun esimiehelleen.

Ei tultu mihinkään yhteiseen lopputulokseen, vaan mä sanoin, että soita mun esimiehelle. Ja mä päättelin, että sekin keskustelu päättyi samalla tavalla.

(H5)

Hyvin samantyylinen tilanne oli avustusjärjestötapauksessa. Kun toimittaja lähetti jutun luettavaksi järjestön viestintään, tiedottaja vastasi ensin, että juttu on liian kriittinen ja että toimittajan kannattaa käydä katsomassa toisen median sivuilta, millaista juttua järjestö toivoi.

Enemmän (kyse oli) siitä näkökulmasta, se ei ilmeisesti ollut sen avustusjärjestön. Ymmärrän, että heillä oli oma tavoite miksi järjestää tiedotustilaisuus, eikä se mun juttu mennyt siihen tavoitteeseen, ainakaan otsikkotasolla.

(H1)

Toimittajan mukaan tiedottajan kanssa käytiin useita keskusteluja jopa niin, että jutun ulosmenoaikaa jouduttiin siirtämään myöhemmäksi. Tiedottaja ei toimittajan mukaan osannut selittää, mikä jutussa oli tarkalleen vinossa. Jonkin ajan päästä asia siirrettiin järjestössä

tiedottajan esimiehelle, jonka kanssa asia ratkesi. Lopulta jutusta lähteytettiin yksi kohta kansainväliselle uutistoimistolle, jotta ei syntyisi epäselvyyttä, että se on järjestön välittämä tieto. Tämä oli toimittajankin mielestä aiheellinen muutos ja toi juttuun selkeyttä, mutta ei varsinaisesti liittynyt tiedottajan purkaukseen, josta kaikki lähti liikkeelle.

Tutkijatapauksessa toimittajan pyrkimyksenä oli selvittää, missä määrin tutkijan organisaatio on edeltävällä viikolla tiedottaessaan kertonut asioista virheellisesti tai harhaanjohtavasti ja mikä asiassa pitää paikkansa. Toimittajan mukaan kaksi päivää kestäneessä juttuprosessissa ei saatu selvyyttä moniin asioihin. Kun toimittaja halusi vain vastauksen siihen, pitääkö tietty asia paikkansa vai ei, tutkija ei vastannut tähän.

Mä ajattelin, että hän ymmärtää, että tässä tehdään populaaria juttua, et semmoisen näkemyksen, että hän tsekkaa vain faktat. Ja oli itsestään selvää, että hän ei tsekannut vain faktoja. Hän kuitenkin halus myös vaikuttaa siihen, mitä asioita tässä jutussa käsitellään ja mitä asioita mä nostan esille tässä jutussa.

(H4)

Toimittaja epäilee, että hankalaksi heittäytyminen saattoi olla tutkijalta tahallista ja harkittua.

Me molemmat todettiin, että me puhutaan ristiin, eikä oikein ymmärretä toisiamme ja sitä mä jäin miettimään, että oliko se vain hänen taktiikkansa.

(H4)

Oma lukunsa oli mediavaikuttajatapaus, jossa haastateltavan vastentahtoisuus ja hangoittelu tuli toimittajan mukaan ilmi koko juttuprosessin ajan, jo ensimmäisestä kontaktista lähtien. Mediavaikuttaja ei toimittajan mukaan tuntunut ymmärtävän jutun kysymyksenasettelua ja kun toimittaja pääsi esittämään kysymyksiä, haastateltavalla oli vaikeuksia vastata niihin.

Hän ei ollut haastattelutilanteessa mikään maailman avoin. Ja sit ite joutu totta kai tsemppaamaan ja yrittää viestimään sen haastateltavan suuntaan, et me oltais kiinnostuttu näist asioista.

(H3)

Kun haastattelu mediavaikuttajan kanssa oli saatu tehtyä, seuraava ongelma liittyi sitaattien tarkastusaikatauluun. Toimittajan mukaan hän oli puhelimessa sanonut lähettävänsä sitaatit

luettavaksi niin pian kuin mahdollista. Hän teki juttua niin sanotussa päivystysvuorossa, joten työn alla oli samaan aikaan useampia juttuja. Pian haastattelun jälkeen mediavaikuttaja kuitenkin soitti takaisin toimittajalle ja antoi ymmärtää, että sitaattien pitäisi olla hänellä jo, sillä hänellä on illalla menoa.

Hän oli ehdottomasti sitä mieltä että hänelle oli luvattu joku viis tai kuus tai vastaava, et mihin menessä ne pitää saada hänelle luettavaks. Eli hän kyseenalaisti sen, mitä oli sovittu.

(H3)

Mediavaikuttaja yritti toimittajan mukaan muun muassa neuvotella, että jutun julkaisua siirrettäisiin seuraavalle päivälle. Toimittaja siirsi puhelun lopulta esimiehelleen. Tilanne ratkesi sillä, että toimittaja lähetti jutun valmistuttua sitaatit mediavaikuttajalle luettavaksi, minkä jälkeen tällä ei ollut mitään huomautettavaa asiasta. Toimittaja mietti jälkeinpäin, mistä haastateltavan hankaluus jo ihan jutun alkuvaiheesta asti saattoi johtua.

Hänellä kai oli tosi vahva kuva, että tästä saattaa tulla, nyt mä en tiää oikeesti, mut tuli sellanen olo, että tulee ongelmallinen juttu tai ikävä juttu tai hänellä on jotain ongelmia siinä, niin sen takia oli jotenkin kiinnostavaa, että sitaattien tarkastus jo niin varhasessa vaiheessa tuli niin isoks ongelmaks.

(H3)

Haastatteluissa ilmi tullut yksi toimittajan työn hankaloittamiseen liittyvä piirre oli se, että toisaalta kritisoidaan juttua ja ilmaistaan, että siinä on korjattavaa, mutta ei kuitenkaan sanota, mitä. Kuten edellä avustusjärjestö- ja tutkijatapauksessa toimittajan on ollut hyvin hankala tai mahdoton saada selville, mistä kritiikki johtuu, onko jutussa todella jotakin korjattavaa vai ei. Avustusjärjestötapauksessa jutun kohteen taholta viestitettiin toimittajalle, että juttu ei käy. Kuitenkaan selvää virhettä siitä ei osattu osoittaa.

En päässyt konkreettisesti kiinni siihen, mikä on se semmonen, niinkun selkeä ongelma mun jutussa.

(H1)

Tutkijatapauksessa toimittaja ei tiennyt, oliko joissain kohdissa kyse asiavirheestä vai halusta vaikuttaa jutun näkökulmaan.

Mä en tavallaan saanut vastausta siihen, että onko kyse faktavirheestä vai haluatko sä vaan nostaa tähän jonkun asian.

(H4)

Myös ministeritapauksessa ministeri kritisoi juttua voimakkaasti, vaikka ei toimittajan mukaan itsekään tarkalleen tiennyt, mikä hänen aiempia sanomisiaan koskevassa jutussa hänen mielestään oli väärin.

Hän ei ollut ihan varma, tuliko se virhe häneltä vai että tota olikse toimittajien tekemää tulkintaa.

(H3)

Hankalaksi heittäytymisen lisäksi toinen yleinen vaikuttamiseen liittynyt toimintatapa oli moraalin tai ammattitaidon kyseenalaistaminen, joka kohdistui sekä toimittajaan että STT:hen mediana. Tätä ilmeni kolmessa tilanteessa, kirja-, yritys- ja ministeritapauksessa.

Ministeritapauksessa juttuun haastatellulla ministerillä oli kokemus siitä, että edellisen aiheesta tehdyn jutun myötä julkinen keskustelu oli lähtenyt väärille raiteille. STT:n uutisessa oli sanottu ministerin kertoneen asiasta virheellisesti, mikä ministerin mukaan oli väärä tulkinta ja antoi hänestä epärehellisen kuvan. Saatuaan uuden jutun sitaattit nähtäväksi, ministerillä oli paljon toiveita sen muokkaamiseksi näkökulmaa ja sitaattien sisältöä myöten.

Hän koki että pienestä asiasta oli noussut iso juttu ja hän halusi tehdä juttuun muutoksia ja olisi halunnut suoraan muuttaa näitä niin, että sitaattien äänensävy ja sanoma muuttuu täysin.

(H3)

Enemmän kuin selkeää asiavirhettä, ministeri kritisoi koko juttua ja oli sen kanssa kaikesta eri mieltä.

Tulee esittämään toiveita, että a) minkälaisesta näkökulmasta me tehdään juttua, b) että miten me arvioidaan se tilanne (- -) ja se että hän tulee (esittämään muutoksia) yksittäisiin sitaatteihin.

(H3)

Vaatimuksiaan ministeri vahvisti kyseenalaistamalla toimittajan, mutta myös STT:n toimintaa.

Hän tavallaan useaan kertaan painottaa tätä ja antaa mulle kuvan, että me ollaan toimittu väärin ja että jos me mennään tämmöistä tekemään ja kirjottamaan niin me nostetaan itemme muitten yläpuolelle.

(H3)

Toimittajan mukaan purkaus oli monella tavalla poikkeuksellinen ministeritason ihmiseltä. Toimittaja koki, että haastateltava oli tosissaan ja valmis viemään asian eteenpäin, jos ei saa tahtoaan läpi.

Yritystapauksessa suurin erimielisyys toimittajan ja haastateltavan välillä koski jutun kohtaa, jossa haastateltavan kerrottiin puhuneen ristiriitaisesti mahdollisesti raskauttavasta asiasta. Hän oli ensin kiistänyt toiminnan ja sen jälkeen myöntänyt sen. Toimittajan mukaan kohdan sisällyttäminen juttuun käytiin läpi päätoimittajan kanssa, joka katsoi, että ristiin puhumisen kertominen lukijoille on journalistisesti perusteltua.

Meidän vastaava päätoimittaja perusteli sen niin, että (yrityksen) työntekijä, mahdollisesti rikoksesta epäilty, saattaa (- -) tämä hänen ristiin puhumisensa osoitti sitä, että hänellä ei ehkä ole puhtaat jauhot pussissa, koska hän ei pysty puhumaan johdonmukaisesti.

(H4)

Haastateltava sen sijaan koki STT:n ja haastattelun tehneen toimittajan tekevän väärin ja toimivan kohtuuttomasti, jos kohta sisällytetään juttuun.

Et miks STT haluutte vaan omalle firmalle näkyvyyttä et ootte saanut kiikkiin ja miks mut halutaan näyttää tos valossa. Asetti tosi kyseenalaiseks mun ammattitaidon.

(H4)

Kirjatapauksessa ammattitaidon ja moraalien kyseenalaistaminen alkoi sen jälkeen, kun viestinvaihtoa oli käyty jo jonkin aikaa. Toimittaja oli useaan kertaan perustellut, miksi STT julkaisee jutun alun perin sovittua aiemmin. Hän kertoi kustantamolle ja kirjan kohteen

managerille muun muassa median yleisistä embargoa koskevista säännöistä, siitä, että jutun julkaiseminen on STT:n johdon päätös ja lähetti linkin STT:n Tyylikirjaan, jossa kirjoitetaan embargosta. Managerin vetosi esimerkiksi omaan toimittajakokemukseensa.

Hän kertoo, että hänellä itelläänkin on toimittajataustaa ja että embargosta pitäisi pitää kiinni.

(H2)

Toimittajan ja STT:n toiminnan ja moraalin kyseenalaistaminen jatkui vielä jutun julkaisemisenkin jälkeen.

(Kirjan kohteen) Twitter-tilillä hän itse tai en tiedä kuka sitä kirjoittaa, alkoi ite tviittailla, että STT ei pidä solmituista sopimuksista kiinni ja muistaakseni hän käytti sanaa sopimusrikkomus.

(H2)

Toimittaja koki, että jutun kohteen taustajoukot halusivat saada STT:n näyttämään epäluotettavalta ja siltä, ettei se noudata oman alansa sääntöjä.

Kolmas usein toistunut toimintatapa oli henkilökohtaisuuksiin tai tunteisiin vetoaminen ja syyllistäminen. Tätä ilmeni kirja-, ministeri- ja mediavaikuttajatapauksessa.

Kirjatapauksessa viestintäväki perusteli vaatimustaan vetoamalla kirjan kohteena olevan julkkiksen äitiin. Heidän mukaansa äiti on valmistautunut siihen, että juttuja julkaistaan vasta loppuviikosta. Jos jutut julkaistaan ennen tätä, tilanne on äidin kannalta kestämaton, viestitettiin toimittajalle. Toimittajan mukaan viimeisessä STT:lle osoitetussa viestissä luki, että taustaväki vetoaa inhimillisyyteen ja pyytää, ettei juttua julkaista.

Ministeritapauksessa haastateltavan reaktio oli toimittajan mukaan poikkeuksellisen tunteikas. Ministeri ilmaisi toimittajalle suuttumustaan ja mielipahaansa voimakkaalla kielellä. Toimittaja kuvaa ministerin reaktiota avautumiseksi ja tilitykseksi ja sanoo kokeneensa, että reaktion voimakkuus pakotti hänet puolustusasemaan.

Ainakin mulle tuli sellanen olo, että jos ministeri päästää viestissään hirveen tunteenpurkauksen ja tavallaan vetoo mun tunteisiin, se on sellanen tapa jolla hän voi vaikuttaa siihen. Eli hän ei lähtenyt mitenkään ystävälliselle linjalle, miten poliitikot usein, vaan hän lähti suoraan riitelemään asiaa, jolloin mä jouduin puolustelemaan tietyllä tavalla.

(H3)

Toimittajan mukaan ministeri lähetti hänelle useita teksti- ja sähköpostiviestejä siten, että sähköpostia saattoi seurata tekstiviesti, jossa ministeri vielä perusteli sähköpostiensa sanomaa.

Tuli se kyllä ihan yllätyksenä koska mitä mä ite oon hänelle viestin lähettänyt (- -) että pyytäisin pikaista kuittausta. Ja tota, sit sen jälkeen tuli tällanen tilitys ja avautuminen ja samalla tekstiviestillä, että avauduinpa tuolla meilissä, kun tulee niin vääränlainen kuva ja kohtuutonta.

(H3)

Myös mediavaikuttajatapauksessa oli piirteitä tunteisiin tai henkilökohtaisuuksiin vetoamisesta ja syylistämisestä. Haastateltava käytti vapaa-ajan menoaan syynä perustellessaan ensin vaatimustaan saada sitaatit luettavaksi pian ja myöhemmin ehdotustaan julkaisun siirtämisestä. Toimittajan mukaan haastateltavalla oli ennalta sovittu kulttuuritapahtuma, johon tämän täytyi päästä. Kun mediavaikuttaja alkoi pelätä, ettei toimittaja lähetä sitaatteja kyllin ajoissa, hän ilmaisi, että toimittaja toimii sovitun vastaisesti. Toimittajan mukaan haastateltava yritti vedota hänen tunteisiinsa syylistämällä.

Eli hän kyseenalaisti sen, mitä oli sovittu. Oonko mä nyt rikkonut meidän välisen lupauksen. Hän painotti sillä, että mulle tuli sellanen olo, että mä nyt pilaan hänen iltansa, kun mulle tuli sellanen olo, et hän on piakkoin matkalla tähän tapahtumaan ja onko nyt todella niin että hänen pitää jättää tää väliin.

(H3)

Yritystapauksen toimittajan mukaan haastateltava ei varsinaisesti pyrkinyt vetoamaan hänen tunteisiinsa. Haastateltava toi esille, että hän joutuu tietyn kohdan takia huonoon valoon ja kyseenalaisti sen sisällyttämisen juttuun. Vaikka toimittaja puolusti kohdan säilyttämistä ja koki sen perustelluksi, hän samaan aikaan mietti, miltä hänen toimintansa haastateltavasta tuntuu.

Sit taas toisaalta inhimillinen, et kiva olla tollanen paskapää et nyt sillä meni koko päivä ja varmaan koko viikko pilalle.

(H4)

Neljänneksi vaikuttamiseen liittyväksi keinoksi olen aineiston perusteella luokitellut joukon toimintatapoja, joita nimitän suoraksi toiminnaksi. Tähän lukeutuu muun muassa oman tarkoituksen perusteleminen asia-argumenteilla ja yhteydenotot esimiehiin. Tämän tyyppisestä vaikuttamisesta kertoi muun muassa mediavaikuttajaa haastatellut toimittaja. Haastateltava oli pyytänyt jutun julkaisun lykkäämistä ja vedonnut käytännönsyihin.

Kun a) oli hänen mielestään puhetta et mä olin luvannut hänelle jonkun ajan ja b) oli tää kulttuurimeno ja c) hänen mielestään oli niin monta palasta, että hän veti sen johtopäätöksen, että olisko nyt parempi, että te luovutte tästä tän päivän juttuprojektista ja tehdään tää paremmalla ajalla.

(H3)

Voi ajatella, että tapauksessa mediavaikuttaja ensin hankaluudellaan loi ongelman: hän oli vastahakoinen haastattelutilanteessa ja asetti toimittajalle aikarajan. Sitten hän vahvisti ongelmaa syyllistämällä ja vetoamalla tunteisiin ilmaisemalla, että jos ei toimita hänen ehdotuksensa mukaan, häneltä jää tärkeä meno väliin. Lopuksi hän ryhtyi suoraan toimintaan ja tarjosi ilmaantuneeseen ongelmaan ratkaisun: lykätään juttua.

Selkeimmin suora toiminta näkyi kirjatapauksessa, jossa kustantamon ja kirjan kohteen viestintäväki yritti vedota toimittajaan ja toimitukseen, jotta jutun julkaisusta pidättäydyttäisiin. Ensin pidättäytymistä perusteltiin aikataulullisilla syillä ja sillä, että erillisillä embargoilla on pyritty olemaan kaikille medioille niin tasapuolisia kuin mahdollista. Aikaistetun embargon saanut lehti ilmestyy vain kerran kuukaudessa.

Vaatimuksia tehostettiin olemalla suoraan yhteydessä toimittajan esimiehiin.

Tässä välissä hän (kirjan kohteen manageri) myös soitti toimitukseen (päätoimittajan sijaisen nimi) ainakin ja uutispäällikölle. Eli he ei soittaneet mulle, vaan ihmisille, joiden asema on korkeampi kuin mun ja ilmeisesti he yrittivät myös (vastaavalle päätoimittajalle) tai häntä tavoitella, mutta hän oli silloin lomalla.

(H2)

Yhteydenotot tehtiin siitä huolimatta, että toimittaja oli kertonut päätoimittajan sijaisen olevan mukana sähköpostiviestiketjussa ja julkaisupäätöksen olevan STT:n johdon päätös.

Toimittajan mukaan yhteydenotot esimiehiin hänen ohitseen tuntuivat ahdistavalta.

6.2 Valtaa joutuu luovuttamaan, jos itsellä ei ole tarpeeksi tietoa

Vaikka ulkopuolisen vaikuttamisen torjuminen on luonnollinen osa journalistista työtä, se selvästi vaatii toimittajalta ja toimitukselta ylimääräistä vaivaa ja aikaa. Vaikutuspyrkimys pitkitti esimerkiksi avustusjärjestötapauksessa juttuprosessia useilla tunneilla niin, että asiakasmedioille luvattua julkaisuajankohtaa jouduttiin siirtämään. Kiire ja ajanpuute olikin haastateltujen toimittajien kohdalla yleisimpiä vaikutuspyrkimysten torjumisessa vaikeuttavia seikkoja. Selkeimmin aika tuli vastaan yritys-, ministeri- ja mediavaikuttajatapauksessa.

Yritystapauksen toimittaja kertoo, että hän saattoi antaa jossain kohdassa haastateltavalle periksi ajanpuutteen takia.

Joskus, en muista oliko just tässä jutussa, mut on ollut yksinkertaisesti niin kiire, enkä mä oo halunnut jäädä ylitöihin, niin mä oon suostunut johonkin, mihin ei olisi tarvinnut suostuu, koska mä oon ajatellut, että tää ei oo niin tärkeä. Totta kai jos se ois sellanen megaluokan paljastus siitä pidettäis kynsin ja hampain kiinni. Mut jos ei, niin mä oon suostunut.

(H4)

Toimittaja myöntää, että vähäpätöisissä asioissa hän saattaa luovuttaa toimituksellista päätösvaltaa ulkopuoliselle, koska haluaa päästä lähtemään töistä.

Ja joku voisi sanoa, et siinä mä annan sen vallan ulkopuoliselle, koska mä en halua olla ylitöissä.

(H4)

Mediavaikuttajatapauksessa toimittaja sanoo haastateltavan kiristäneen toimitusta ja toimittajaa ajalla. Haastateltava katsoi, että hänelle oli luvattu sitaatit tiettyyn kellonaikaan mennessä. Toimittajan mukaan tällaista lupaus ei ollut annettu. Kun toimittaja ilmaisi, ettei

haastateltavan toivoma aikataulu välttämättä tule onnistumaan, haastateltava syytti toimittajaa lupauksen rikkomisesta ja ehdotti jutun julkaisusta pidättäytymistä.

No vaikeutti varmaan se, et se haastateltava sillä, kun kiristi ajalla, niin yritti saada mua toimimaan toisin. Se on ainakin selkeesti hankaloittava.

(H3)

Ministeritapauksessa ministerin voimakas purkaus yhdistettynä haastavaan ajankohtaan ja kiireeseen vaikeutti jutun tekoa lopulta niin paljon, että juttua ei julkaistu. Juttua tehtiin pyhäpäivää edeltävänä iltana ja kyseessä oli jatkojuttu uutiseen, jonka oli tehnyt toinen toimittaja. Kun ministeri alkoi vyöryttää kritiikkiään jatkojutun toimittajalle, alkuperäisen uutisen kirjoittanutta toimittajaa ei voitu tavoittaa sen tarkistamiseksi, onko ministerin kritiikissä perää. Lisäksi jatkojutun toimittaja oli jo töissä yliajalla.

Myös mä ite olin ollut jo ylitöissä, joten tän syvempi selvittäminen olis ollut hankalaa.

(H3)

Ajanpuutteen lisäksi tilanteita vaikeutti oma heikko faktapohja aiheesta ja kokemattomuus vastaavanlaisista tilanteista. Tutkijatapauksen toimittaja kertoo, että uutisointi ja epäselvyydet koskivat laajaa kokoamatutkimusta, jossa jutun kohteena ollut organisaatio oli ollut mukana. Organisaatio oli lähettänyt edellisviikolla tiedotteen, josta levinneitä epäselvyyksiä nyt oioitiin. Toimittajalla oli edessä hyvin vaikea, ellei mahdoton tilanne. Useita erillisiä tutkimuksia sisältänyt aineisto oli liian laaja, että siihen olisi ehtinyt perehtyä syvällisesti itse. Tutkimusala ei ollut sillä tavalla yleinen, että yleistöimittajan oma tietämys olisi riittänyt sen tulosten kriittiseen arvioimiseen.

Sit taas mun tietotaito ei riittänyt ymmärtämään sitä tutkimusta ja yleensähan tutkija on se johon voi luottaa et se yleistajuistaa sen.

(H4)

Ainoa vaihtoehto aiheesta uutisoimiseen oli käyttää organisaation tutkijaa tutkimuksen selittäjänä, jolloin tämän sanomisiin oli vain pakko luottaa. Haastateltu asiantuntija, joka osasi parhaiten selittää tutkimuksen sisältöä, tuntui kuitenkin pyrkivän vaikuttamaan siihen, mitä ja

miten tutkimuksesta uutisoidaan. Tämä aiheutti toimittajan mukaan ristiriitaa haastateltavan ja toimittajan dynamiikkaan.

Kyllähän se tutkija saa sanoa, mitkä ne pääpointit tietyllä tavalla, hänellä on se asiantuntemus. Sit toistaalta mulla toimittajana on valta valita, mitä mä haluan siitä kertoa.

(H4)

Toimittaja joutui tekemään tavallista enemmän työtä sen eteen, että ymmärtäisi, mikä on faktaa ja mikä tulkintoja.

Tässä koko keississä limitty niin käsittämättömällä tavalla se, että mikä on ees fakta, niinkun niin, et mitkä on niiku faktatietoa ja mitkä on toimittajan näkemyksiä ja mitkä on tutkijan näkemyksiä.

(H4)

Myös ministeritapauksessa toimittajan tiedot aiheesta olivat puutteelliset, mutta toisesta syystä. Lähtötilanteen piti olla aiemman jutun perusteella selvä ja jatkojutussa oli vain tarkoitus tarkentaa tietoja ja jatkaa keskustelua. Juttuun ryhtyessään toimittaja ei ajatellut, että ministeri lähtisi kyseenalaistamaan koko lähtöasetelman, josta toimittajalla itsellään ei ollut ensikäden tietoa.

Ne olosuhteet oli myös mulle epäselvät, kun mä tein siinä jatkojuttua. Eli hän lähti siinä mielessä vahvemmissa lähtökohdista.

(H3)

Toimittajan koki, ettei ollut tilanteessa niin tukevalla maaperällä, että olisi pystynyt täysin puolustautumaan ministerin purkaukselta.

Jos ite ei oo kovalla jäällä niin sit joutuu antaa muille, luovuttaa sitä valtaa siinä tilanteessa, koska ite ei esim. tiedä faktoja, koska niitä ei ollut aikaa selvittää.

(H3)

PR-henkilötapauksessa levy-yhtiön edustaja oli seurannut haastattelutilannetta vierestä ja juttu pyydettiin lähettämään ennen julkaisua hänen sähköpostiosoitteeseensa. Vaaditut

muutokset olivat sinänsä pieniä ja merkityksettömiä eikä vaikuttamispyrkimykseen liittynyt muita ulkoisia ulottuvuuksia, kuin kolmannen henkilön läsnäolo. Toimittaja kertoo, ettei kuitenkaan täysin torjunut vaikutuspyrkimystä, vaikka olisi voinut. Osaa ehdotuksista hän ei ottanut huomioon, mutta yhteen hän suostui.

Eli nyt mä huomaan, että mä oon kuitenkin vähän pehmentänyt tätä mun lausetta, ehkä tämän tyypin vaikutuksesta. Ja sehän ei olisi ollut tarpeellista.

(H2)

Nyt jälkeinpäin toimittaja arvioi, että syy kohdan perusteettomaan muuttamiseen saattoi olla kokemattomuus ja halu olla kiltti.

Luulen että kun olin silloin sen verran kokemattomampi tässä työssä kun nykyään (ja) oon ajatellut, etten halua että hän pahoittaa mieltään että se sitten jotenkin vaikeuttaa haastattelujen saamista jatkossa. Ehkä siksi oon lähtenyt vähän pehmentää tota sanomista alkuperäisestä.

(H2)

Menin levy-yhtiön lankaan, koska olin nuori ja kokematon.

(H2)

6.3 ”Ainakin mä pystyin demonstroimaan, että mä en ole yksin tän asian kanssa”

Haastattelujen perusteella kollegojen ja esimiesten tuki oli merkittävin omaa tilannetta helpottava seikka. Esimiehen tai uutispäällikön ei välttämättä tarvinnut tarjota toimittajalle valmista ratkaisua tai selvittää tilannetta toimittajan puolesta. Moni haastateltu toimittaja koki tärkeäksi helpottavaksi tekijäksi jo pelkästään sen tunteen, ettei ole yksin.

Avustusjärjestöön liittyvän jutun tehnyt toimittaja sanoi:

Eniten varmaan helpotti kollegoiden kanssa puhuminen ja nopea tuokio päätoimittajan kanssa, se kaikki vaan vahvisti sitä, että tässä ei ole mitään epäselvää.

(H1)

Kirjatapauksen toimittaja taas kuvaili:

Itselle oli tärkeää että sai sit omilta pomoilta sen tuen et sit jos ois ihan yksin joutunut tekemään ne päätökset julkaisusta (- -) niin siinä olisi voinut tulla vähän ahdistunutkin olo ehkä.

(H2)

Ministeristä haastattelua tehnyt toimittaja kertoi:

Se että oli joku kollega, uutispäällikkö, jonka kanssa sitä pysty pallottelee sitä asiaa. Jakamaan ne journalistiset huolet jonkun kanssa.

(H3)

Haastatteluista hahmottui se, että tilanteessa tarpeelliseksi koetussa tuessa ei ollut kyse pelkästään yksittäisestä pomosta tai kollegasta. Esimiehen tuen ansiosta haastateltavalle saattoi viestittää että linjauksen takana on koko toimitus tai että kyseessä on alan yhteinen käytäntö. Puoluejohtajaa haastatellut toimittaja sanoi:

Ainakin mä pystyin demonstroimaan, että mä en ole yksin tän asian kanssa tässä että tää on tämmönen näkemys, joka meidän talossa jaetaan laajemminkin.

(H5)

Samoja ajatuksia oli mediavaikuttajaa haastatellulla toimittajalla:

Täs helpotti se, että mul on tieto taas, mul on uutispäällikkö, tuki, joka pitää huolta siitä, että meil on yhteiset sovitut säännöt, ja me voidaan seisoa niiden takana, ei tarvii yksin seisoa niiden takana.

(H3)

Kirjatapauksessa toimittajaa helpotti oman toimituksen tuen lisäksi myös laajempi kollegiaalinen tuki sen jälkeen, kun jutun kohteen viestintäväki jatkoi tilanteen ratkettua STT:n kritisoimista sosiaalisessa mediassa.

(Helpotti) se että pysty esimiehille puhua ja se, että kollegat, journalistit muista mediataloista, oli tukena Twitter-päivityksillä ja Facebook-päivityksillä.

(H2)

Kirjatapauksen toimittajaa helpotti tilanteessa myös se, ettei tarvinnut välttää siltojen polttamista, eli miettiä sitä, miten yhteistyö kyseisten tahojen kanssa jatkuu tulevaisuudessa.

(- -) noita juttuja kirjoitin aika vähän niin ja meillä ei enää siinä vaiheessa tehty kulttuuri-, tai viihde- tai henkilöhaastatteluja kuin vaikka pari vuotta sitten niin ei tarvinnut enää miettiä että säilyttää välit johonkin.

(H2)

Yritystapauksen toimittaja mainitsi, että tilanteen ratkaisemista ja vaikutuspyrkimyksen torjumista helpotti se, että juttu käsitteli yhteiskunnallisesti merkittävää asiaa ja että oli itse onnistunut saamaan uutisvoiton siinä. Riitautuminen ja kritiikin kohteeksi joutuminen oli helpompi kestää, kun tiesi puolustavansa tärkeän tiedon julkistamista.

Sellanen ammatillinen onnistuminen, se oli yhteiskunnallisesti merkittävä ja että ne tiedot oli journalistisesti perusteltuja niin monella tapaa.

(H4)

Toimittaja oli saanut päätoimittajalta vahvistuksen siihen, että yrityksen edustajan ristiin puhuminen epäiltyyn rikokseen liittyvistä asioista oli perusteltua kirjoittaa juttuun.

Toimittajan mukaan päätöksen takana seisomista helpotti lisäksi se, että koki jutun ja tiedot tärkeiksi.

Vaikutuspyrkimyksiltä puolustautumista helpotti haastateltavieni mukaan myös työkokemus ja se, että tiedosti toimivansa koko alan tunnustamien pelisääntöjen mukaan.

Ministeritapauksen toimittaja sanoi:

No varmaankin jonkinlainen työkokemus, ei mikään vuosikymmenten, mutta kuitenkin. Se että kuitenkin tietää, mitkä omat eettiset pelisäännöt, jotka kuitenkin kaikessa yrittää pitää takaraivossa.

(H3)

6.4 Ministerin haastattelu jätettiin julkaisematta

Käsittelen seuraavaksi tilanteen ratkaisua kolmessa tapauksessa. Olen valinnut kyseiset tapaukset tarkempaan tarkasteluun, sillä niissä journalistinen harkinta joutui koville ja lisäksi lopputulos on etiikan näkökulmasta kiinnostavin. Tapaukset osoittavat että journalismin etiikka ei ole mustavalkoista ja että vaikeissa tilanteissa Journalistin ohjeet tarjoavat ajatteluapua, mutta eivät ratkaisua.

Ministeritapauksessa haastateltavan voimakas reaktio johti lopulta siihen, että toimituksessa päätettiin pidättäytyä jutun julkaisemisesta. Ministerin kritiikki kohdistui toisen STT:n toimittajan aiemmin tekemään juttuun jolle toimittajan nyt tekemä juttu oli jatkoa ja jonka johtopäätöksistä nyt tekeillä oleva juttu lähti. Aiemmassa jutussa oli sanottu, että ministerin antamassa lausunnossa oli virhe. Ministerin mukaan virhe oli kohtuuttoman voimakas ilmaisu kyseisessä yhteydessä. Hän katsoi, että tapauksessa oli enintään kyse epätarkkuudesta.

Mikä meidän tulkinta oli, että hän olis sanonut virheellisesti, esittänyt virheellisiä tietoja tässä jutussa. Mut hän olisi itse halunnut että siinä ei puhuta virheistä, vaan että hän on saattanut puhua epätarkasti.

(H3)

Ministerin mukaan hänelle aiemmasta jutusta koituneet seuraukset olivat kohtuuttomat hänen tekemän virheen tai epätarkkuuden kokoon suhteutettuna.

Hän koki, että jos hänestä lähdetään puhumaan niin että hän on tehnyt virheen et hän on puhunut virheellisesti, niin hänelle tuli olo, että hänen rehellisyyttään kyseenalaistetaan kun tämän mahdollisen virheen mittakaava on niin pieni.

(H3)

Toimittaja katsoi, että ministerin voimakkaan kritiikin takia hänen kuului varmistua aiemman jutun sisällön ja oman juttunsa lähtökohtien virheettömyydestä, jotta juttu voidaan julkaista. Hän ei halunnut taipua ministerin vaikutusyritykselle, mutta samalla hän koki, ettei voi julkaista juttua, josta itse ei ole täysin varma.

Se oli ihan mitä ite pohdin, että että et mä en haluis ainakaan, et hänen viestintänsä vaikuttaa meidän julkaisupäätökseen mitenkään. (- -) ja toinen oli mitä tän jälkeen tuli, tiedetäänkö me (toimittaja ja silloin vuorossa ollut uutispäällikkö) ite (faktat), me ei olla oltu kirjoittamassa sitä juttua.

(H3)

Asioiden varmistamiselle ei kuitenkaan ollut aikaa. Oli myöhäinen, pyhäpäivää edeltävä ilta ja alkuperäisen jutun kirjoittajan tavoittaminen olisi toimittajan mukaan ollut hankalaa. Lisäksi toimittajan työaika oli jo loppunut.

Toimittaja koki, että ministerin voimakas reaktio ei yksin ollut syy sille, miksi juttu jätettiin julkaisematta. Ministerin reaktion lisäksi juttuprosessia vaikeuttivat merkittävästi useat tekijät, ja kaikki nämä yhdessä ikään kuin ajoivat toimituksen nurkkaan.

Kun me ei pystytty sanomaan suoraan, että me ei oltu tehty virhettä niin hän onnistu tällä viestillä siinä, että kun meidän faktapohja ei ollut kunnossa ketkä oltiin vuorossa niin me lopulta päädyttiin siihen, et ei me voida tehdä tätä jatkojuttua.

(H3)

Toimittajan mukaan, jos juttua olisi tehty paremmalla ajalla tai jos hän olisi ollut tekemässä alkuperäistä juttua, lopputulos olisi voinut olla ihan toinen. Tällöin faktoja olisi voitu selvittää alkuperäisen jutun aineiston avulla tai toimittajalla olisi ollut ensikäden tietoa tilanteesta, jolloin hän olisi ollut ministerin kanssa ikään kuin samalla viivalla. Koska toimittaja oli tilanteessa epävarma, ministeri sai voimakkaalla reaktiollaan tilanteen haltuunsa.

Kyl se ainakin, et se teki ainakin ikävämpää siitä ja se teki semmosta että hän kuulostaa siltä että hän on valmis jatkotoimiin siinä, mikä sit vaikuttaa meihin, et meidän pitää tehdä meidän oma journalistinen päätös niin sillee tosi vahvoin perustein, et me ollaan ite kuivilla, jos se asia menee eteenpäin.

(H3)

Toimittajan mukaan tapauksen lopputulos harmitti, mutta toisaalta hän ei näe, että siinä olisi ollut muita vaihtoehtoja.

Kyl mä luulen et toimin siinä tilanteessa (samalla tavalla, jos se tulisi eteen uudestaan), koska sitte täytyy huomioon ottaa se käytettävissä oleva aika, niiku työajan ylitys, kyl se määrittää sitä et sit kaikkii asioita mitä vois tehdä siin tilanteessa.

(H3)

Toimittajan mukaan tilanteessa vaikutti kaksi toisilleen vastakkaista journalismin periaatetta.

Se pohdinta että me ollaan riippumattomia, et ulkopuoliset ei voi vaikuttaa meidän julkaisupäätöksiin mut sit toisaalta sekin, että se mikä me kerrotaan, onko se totta, voidaanko me olla varmoja et se on totta, ja onko se totuuteen pyrkimistä, jos siitä on epävarmuutta.

(H3)

Toimittajan mukaan jutun julkaisematta jättäminen oli tilanteessa perustellumpi ratkaisu, kuin julkaista tietoisena riskistä, että koko juttu perustuu mahdollisesti väärälle tulkinnalle.

Toisin kuin ministeritapauksessa, tutkijatapauksessa toimittajalla oli hyvin aikaa tehdä juttua. Sitaattien tarkastusvaihe mukaan lukien juttua tehtiin kaksi työpäivää. Käytettävästä ajasta huolimatta toimittaja ei täysin kyennyt torjumaan tutkijan vaikuttamispyrkimystä.

Ne asiat ei vaan ratkennut tuntikausien puhumisella. Sit mä kyl annoin periksi enemmän kuin mä olisin halunnut.

(H4)

Suurin syy tähän oli se, ettei toimittaja pystynyt itse varmistumaan siitä, mitä jutun materiaalina oleva tutkimus oikeasti sanoo.

Toimittaja kertoo, ettei ollut varautunut siihen, että tutkimuksessa mukana ollut tutkija haluaisi vaikuttaa jutun sisältöön. Yleensä toimittaja saattaa luottaa siihen, että tutkija auttaa toimittajaa löytämään tutkimuksestaan relevanteimmat asiat ja auttaa selittämään niitä yleistajuisesti. Nyt tutkijalla oli motiivi paikkailla oman organisaationsa aiempaa epäonnistunutta viestintää. Toimittajalle selvisi, ettei tutkijan tarkoitus ollut avoimesti osoittaa tutkimuksesta keskeisimpiä faktoja journalismin käyttöön, vaan tämä pyrki ainakin siinä sivussa vaikuttamaan siihen, millaiselta organisaatio näyttää julkisuudessa.

Varmasti heillä oli motiivi, että (organisaation nimi) näyttäytyy positiivisessa valossa. Voisin kuvitella, koska heihin oli kohdistunut arvostelua tämän tiedotteen takia, jonka vuoksi halusivat että tätä tutkimusta ei pidetä hölynpölynä vaan että se on uskottava.

(H3)

Toimittajan mukaan tapauksessa ei lopulta päädytty yhteisymmärrykseen tutkijan kanssa, muttei myöskään täydelliseen varmuuteen faktoista. Juttuun jäi joitakin kohtia, jotka tutkija olisi halunnut muutettavan. Toimittaja kuitenkin jätti ne ennalleen, koska tutkija ei pitkästä keskustelusta ja toimittajan useista yrityksistä huolimatta osannut osoittaa niistä varsinaista asiavirhettä.

Jotain mä sit jätin, semmosia asioita, jotka oli siitä tiedotteesta. Hän sanoi, että ne on virheellisiä, mutta mä ajattelin, että korjataan sitten tiedote, jos siinä on virhe. Että sen kautta me voidaan korjata juttua, et ainakin se on mulla on oikeus valikoida. Et ne mä jätin ja sit sellaiset kohdat, mistä hän ei pystynyt suoraan sanomaan, että niissä on virhe vaan jotain tyyliin että ”eihän se voin näin mennä” tai en saanut vastausta siihen, että mikä tässä on virhe tai mä en ymmärtänyt perustelua, missä siinä muka on virhe niin sellaset mä jätin.

(H4)

Toimittaja siis teki kompromissin. Hän katsoi antaneensa tutkijalle tarpeeksi aikaa ja mahdollisuuksia selittää asiat ja osoittaa asiavirheet. Kun yhteisymmärrystä ei saavutettu, hän tietyllä tavalla hyväksyi epävarmuuden faktoista ja otti sen riskin, että kaikki aiemmassa jutussa virheelliset tai epätasälliset kohdat eivät tulleet nytkään oikaistuksi. Epävarmuuden hyväksyminen sisälsi myös riskin siitä, että haastateltava tai jutun kohde ei ole tyytyväinen juttuun ja vaatii siihen myöhemmin oikaisua.

Tilanteessa kompromissi oli toimittajan mielestä ainoa vaihtoehto, jossa toimitus pystyi säilyttämään toimituksellisen vapauden. Koska keskustelu tutkijan kanssa ei lisännyt selvyyttä asioihin, koska toimittaja ei voi antaa haastateltavan sanella uutista ja koska julkaisematta jättäminen haastateltavan vastahakoisuuden takia olisi vallan luovuttamista ulkopuoliselle, juttu julkaistiin ilman täydellistä varmuutta oikeellisuudesta.

Mut se mitä mä siinä tilanteessa ajattelin, oli että mä en luovuta sitä mun journalistista päätösvaltaa jollekin toiselle, että joku toinen ei vaikuta siihen mun jutun näkökulmiin ja valintoihin.

(H4)

Kolmas ratkaisun kannalta kiinnostava tapaus on juttu, jossa toimittaja haastatteli yrityksen edustajaa rikosepäilyyn liittyen. Kuten aiemmin on tullut esille, sitaattien tarkastusvaihe johti

erimielisyyteen haastateltavan kanssa. Tämä olisi halunnut muuttaa useita eri kohtia ja kritisoi erityisesti kohtaa, jossa kerrottiin hänen puhuneen ensin yhtä ja sitten toista.

Tilanteessa olivat toimittajan mukaan vastakkain yleisön oikeus tietää, mutta myös se, että toimittaja ei saa olla tarpeettoman inhottava haastateltavalle.

(Vastakkain olivat) yleisön oikeus tietää ajankohtaisesta ja yhteiskunnallisesta asiasta taustatietoa. Sitte semmonen haastateltavan reilu kohtelu.

(H4)

Se, että toimittaja ei saa olla sellainen mehukkaiden (sitaattien) metsästäjä, että nyt me saadaan toi kiinni ja paskaan valoon. Jos sillä ei ole aidosti journalistisia perusteita.

(H4)

Melko pian tilanne ratkesi ja pitäydyttiin päätöksessä julkaista kohta. Tähän vaikutti ensinnäkin se, että toimittaja piti jutun aiheita tärkeänä ja hän koki onnistuneensa saamaan siitä uutta ja merkittävää tietoa. Lisäksi häntä helpotti, että linjaus tuli päätoimittajalta ja toimittaja oli tämän kanssa samaa mieltä.

Enkä ehkä edelleenkään osaisi siitä vaikeasta jutusta tehdä itse päätöstä, ilman päätoimittajaa.

(H4)

Toimittaja ratkaisi riitaisen ja tärkeä kohdan tarkastuksen haastateltavan kanssa tietyllä tavalla erillään muista kohdista. Haastateltava oli pyytänyt muokkausta myös toisiin kohtiin, jotka eivät sisältäneet jutun kokonaisuuden kannalta niin tärkeää tietoa. Näihin korjausehdotuksiin toimittaja ei niin paljon perehtynyt eikä käyttänyt aikaa, vaan päätyi tekemään haastateltavan ehdottamat korjaukset.

Ehkä sitä yhtä sitaattia ei olisi pitänyt muuttaa, vaan käyttää enemmän aikaa, ettei sitä valtaa olisi luovuttanut.

(H4)

Toimittaja sanoi tehneensä haastateltavan kanssa vaihtokaupan. Hän ei antanut periksi ristiinpuhumiskohdassa, mutta ikään kuin lepyttelymielessä taipui haastateltavan tahtoon toisessa kohdassa.

Mut kyl jälkeenpäin tuli semmonen fiilis, et kyl mä kohtelin häntä reilustikin, että annoin jotain sellaista muuttaa. Ikään kuin vastapainoksi muuttaa sellasta vähemmän tärkeitä sitaattia.

(H4)

6.5 Huomioita ministeri-, tutkija- ja yritystapauksen ratkaisuksista

Ministeritapauksen loppuratkaisu oli kaikista dramaattisin ja jäi mietityttämään toimittajaakin. Toimittaja koki, ettei ollut muuta vaihtoehtoa kuin jättää juttu julkaisematta. Jutun aineistoa ja prosesseja paremmin tuntematta pohdin, olisiko tilanteessa kuitenkin ollut vaihtoehtoja.

Ensinnäkin, ministeri ei ollut vaatinut korjausta tai oikaisua STT:n aikaisempaan juttuun, jossa hänen oli alun perin kerrottu puhuneen virheellisesti. Hän reagoi vasta siihen, kun keskustelu mahdollisesta virheestä jatkui. Ministeri siis ei herännyt vaatimaan, että olennainen asiavirhe oikaistaan, vaan enemmänkin häntä häiritsi asian saama kielteinen julkisuus ylipäätään. Tämä pakottaa kysymään. Miksi juttua tehnyt toimittaja luotti enemmän ministerin purkaukseen kuin aiemman jutun tehneen toimittajan tulkintaan? Kun kyse oli tulkinnasta, olisiko perustellumpi ratkaisu ollut julkaista jatkojuttu ja ottaa se riski, että ministeri esittää oikaisupyynnön tai lopulta kantelee Julkisen sanan neuvostoon? Rajoitettiinko tapauksessa journalistista päätösvaltaa tai luovutettiin sitä ministerille, koska pelättiin seurauksia, mahdollista oikaisuvaatimusta, julkista hyökkäystä tai kantelua?

Toinen huomioni on, että ministeriä häiritsevää kohtaa tuskin voitaisiin pitää Journalistin ohjeiden tarkoittamana olennaisena asiavirheenä. Jutussa oli sanottu ministerin puhuneen virheellisesti, minkä ministeri koki liian ehdottomaksi ilmaisuksi. Hänen mielestään hänen puheissaan oli ainoastaan epätarkkuutta. Virhe vai epätarkkuus, sen punninnan voi tehdä ainoastaan toimitus ja toimittaja itse ja sen tekemiseen niillä on myös vapaus ja oikeus. Lisäksi tulkinta sen suhteen, kuinka merkittävästi ohi totuuden on puhuttu, voi vaihdella myös toimittajien välillä. Esimerkiksi pinnallisesti aihealuetta tunteva saattaa pitää epätarkkuutta merkityksettömänä, kun taas aihealueen perinpohjaisesti tunteva näkee asioiden erot

merkittävämpinä. Journalistinen vapaus on myös vapautta muista toimittajista, eikä edes tietyn toimituksen sisällä tavoite voi olla yhdessä ainoassa narratiivissa pysyminen. Totuudenmukainen journalismi ei tarkoita yksimielisyyttä.

Kolmanneksi voi kysyä, oliko jatkojutun tekeminen alkujaankaan järkevää, jos toimittajalla oli vain vähän aikaa käytettävissä. Vaikka ongelmia ei usein voi ennakoida, voi yleisesti todeta, ettei kiire ainakaan paranna journalismin laatua ja toimittajan mahdollisuutta havaita ja torjua ulkopuolista painostusta ja vaikuttamista. Kuten toimittaja itsekin totesi, jos aikaa olisi ollut enemmän, tilanne olisi voinut olla kokonaan toinen ja juttu olisi mahdollisesti julkaistu.

Tutkijatapauksesta haluan nostaa esille toimittajan tekemän kompromissin tilanteessa, jossa täydellistä varmuutta faktoista ei voitu saavuttaa. Toisin kuin ministeritapauksessa, toimittaja otti sen riskin, että juttuun jää virheitä ja sitä joudutaan myöhemmin oikaisemaan. Muut vaihtoehdot olisivat olleet jättää juttu julkaisematta tai antaa tutkijan sanella juttu ja lähteyttää kohdat hänen sanomisikseen. Toimittaja katsoi, että eettisesti kestävämpi vaihtoehto oli julkaista mahdollisesti epätäsmällistä tai jopa virheellistä tietoa kuin antaa haastateltavan määrätä mitä julkaistaan ja mitä ei.

Tutkijatapauksen kylmähermoiseen ratkaisuun saattoi vaikuttaa se, että toimittajalla oli hyvin aikaa tehdä juttua. Vaikeuksia tutkijan kanssa oli ollut pitkin matkaa ja toimittaja saattoi pohtia kiistan eri puolia ja kypsytellä eri vaihtoehtoja rauhassa. Hän ei ollut pakkoraossa ja mahdollisesti saattoi pystyä tarkastelemaan sitä etäisyyden päästä. Keskustelun lopettaminen haastateltavan kanssa oli toimittajan päätös, ja hän teki sen sen jälkeen, kun oli kokenut, ettei tilanne enää etene. Pienimmän pahan ratkaisu syntyi vasta, kun kaikki kivet oli käännetty.

Yritystapauksessa kiinnostavaa oli toimittajan inhimillinen pohdinta ja kuinka se lopulta johti haastateltavan lepyttelyyn, kun toimittaja päätti antaa tämän muuttaa merkityksettä kohtia tämän mieleisiksi. Uskon, että tämä on journalismissa arkipäivää, siis sekä huonon omatunnon kokeminen tilanteissa, joissa haastateltava joutuu ikävään tilanteeseen, että tarpeettomat pienet myönnytykset. Vaikeamman kohdan kanssa syntyneessä kiistassa tuntui auttavan se, että toimittaja ei jäänyt huonon omatuntonsa kanssa yksin, vaan keskusteli tilanteesta esimiehensä kanssa. Näin tilanteen ratkaisussa auttoi joku ulkopuolinen, jolla ei niin sanotusti ollut tunteita pelissä, herännyt sympatiaa haastateltavaa kohtaan. Hänen kanssaan keskustelu mahdollisesti auttoi myös toimittajaa ottamaan etäisyyttä juttuun.

Yritystapauksesta voisi kuitenkin kysyä, antoiko toimittaja haastateltavalle periksi pienissä asioissa jotta haastateltavalle tuli parempi mieli vai jotta hänelle itselleen tuli parempi mieli? Toki pieniin ”turhiin” muokkauksiin suostuminen voi joskus olla hyväksyttyä. Jos toimittaja on kirjoittanut sanatarkasti haastateltavan sitaatin, jossa tämä on esimerkiksi kärjistänyt tai käyttänyt kirjoitettuna huonolta näyttävää ilmaisua, kohtaa voi olla perusteltua muokata. Kuitenkin, kohtien muokkaaminen olettaen, että näin haastateltavalle tulee vähemmän paha mieli siitä, että hänestä paljastuu ikäviä asioita, ei liene tarpeellista.

6.6 Takaisin teoriaan

Aineistoni tapaukset ovat olleet varsin samanlaisissa olosuhteissa, joten negatiivisen vapauden (Berlin 2001) voi ajatella olleen yhtä laajaa. Sen sijaan eroja on positiivisen vapauden toteutumisessa. Tapauksen ovat osoittaneet muun muassa sen, että positiivisen vapauden toteutumiseen journalismissa voivat vaikuttaa sekä olosuhteet toimituksessa, kuten kiire ja esimiesten tuki, että toimittajan omat toimet, miellyttämisen halu ja seuraamusten pelko. Näitä kahta positiiviseen vapauteen vaikuttavaa ulottuvuutta tarkastelemalla aineistosta voi löytää kaksi ääripäätä.

Tutkijatapauksessa toimittajalla oli paljon aikaa käytettävissään ja hän pystyi käymään keskustelua päätoimittajan kanssa. Lisäksi hän kävi asiaa tutkijan kanssa läpi perusteellisesti, oli tämän kanssa avoimesti eri mieltä eikä lähtenyt muuttamaan kohtia vain tämän pyynnöstä, vaan otti riskin, että juttuun jää epätasällisyyksiä ja virheitä. Lopputulos oli, että toimituksellista valtaa ei luovutettu. Ministeritapauksessa taas toimittajalla oli huonosti aikaa, mikä rajoitti myös asian selvittämistä esimiesten kanssa. Erimielisyyden ja tunteellisen purkauksen edessä toimittaja alkoi epäilemään itseään ja aiemmin julkaistua juttua ja vapauden puolustamisen sijaan hän päätti luovuttaa. Tilanne päättyi siihen, että ministeri sai tahtonsa läpi ja hänelle kiusallinen aihe jäi käsittelemättä. Tästä päätellen, mitä vähemmän toimittajalla on arkisia esteitä, sitä paremmin hän kykenee toteuttamaan ja puolustamaan journalistista vapautta, ja sitä paremmin positiivinen vapaus journalismissa toteutuu.

Ministeri- ja tutkijatapauksissa tullaan myös lähelle sitä, mitä Reunanen (2014) kirjoittaa positiivisesta vapaudesta. Reunasen mukaan positiivista vapautta journalismissa on toimittajan mahdollisuus tehdä juttunsa niin hyvin, että se toteuttaa journalistisia tavoitteita.

Voidaan ajatella, että tutkijatapauksen toimittajalla oli aikaa, joten hänellä oli enemmän mahdollisuuksia. Ministeritapauksessa aikaa oli vähän, joten mahdollisuuksia vaikuttaa jutun onnistumiseenkin oli rajallisesti.

Voiko aineistoni tapauksissa esille noussutta toimintaa pitää itesesensuurina? On syytä palauttaa mieleen, miten se on aiemmassa tutkimuksessa määritelty. Hemáuksen (1983) mukaan itesesensuuri on itsensä rajoittamista, esimerkiksi aiheiden käsittelemistä vain vaarattomista näkökulmista. Dosenroden (2010) mukaan itesesensuurin syynä voi olla paitsi pelko, myös opportunisti tai halu päästä helpommalla. Thorgeirsdóttir (2009) taas sanoo, että itesesensuurista voi olla kyse, jos toimittaja välttelee negatiivisia reaktioita.

Tilanteissa esiintyi vaikeiden tilanteiden välttelyä, mitä voi pitää lievänä itesesensuurina. Sinänsä merkityksettömiä kohtia muutettiin haastateltavan pyynnöstä ilman journalistista perustetta PR-henkilö- ja yritystapauksessa. Syynä oli halu olla kiltti tai koettu tarve lepytellä haastateltavaa tai kohdetta. Ministeritapauksessa taas kyse oli konkreettisten seurausten pelosta. Pelättiin, mitä siitä seuraisi, jos juttu julkaistaisiin tilanteessa, jossa ministeri on kiihtynyt ja uhkaa jatkotoimilla.

Aineistoni tapaukset palautuvat myös siihen, mitä Heinonen (1996b, 236-237) sanoo kuvitellusta vapaudesta. Vapaata journalismia ei synny, jos toimittaja on passiivinen. Vapaus ei ole jotakin, mikä vain on olemassa. Sen sijaan se vapaus on toimintaa; jatkuvaa vapauden puolustamista ja esteiden voittamista. Vapaa toimittaja ei ole sellainen, joka ei kohtaa konflikteja. Konfliktien välttämisen sijaan, toimittajan pitää mennä niitä päin. Miellyttävyyden sijaan toimittajaihanteena pitäisikin ehkä olla ”hankala tyyppi”. Tai kuten yksi haastateltavistani totesi:

(K)ylhän se pitää olla jokaisella toimittajalla sisäänrakennettuna, että tällaisii ei pidä taipua ja kyl mä luulen et onkin. Must tuntuu et toimittajat on vähän semmosii sopeutumattomii ihmisii, silleen et halua pitää oman päänsä, että ne voi olla myös vaikeita johdettavia. Vähän sellasii itseriittoisia ihmisii, mutta hyvässä mielessä.

(H5)

Haastatteluissani esiin nousseita reaktioita ei voi pitää ainakaan aiemman tutkimuksen valossa täysin poikkeuksellisinä. Talvion (2014) kyselyn tulos taas oli, että haastateltavan sitaatteja

oli ilman journalistista perustetta muuttanut 84 prosenttia. Vastaajista 71 prosenttia oli oma-aloitteisesti jättänyt haastateltavan sitaatteja pois seurausten pelossa. Hiltusen kyselytutkimuksen (2018) perusteella joka seitsemäs toimittaja kertoi muuttaneensa tai poistaneensa jutustaan jotakin pelätessään ulkopuolista vaikuttamista tai häirintää.

Omassa aineistossani keskeiseksi toimintaa helpottavaksi keinoksi nousi esimiehen tai kollegan apu. Tästä olivat myös Hiltusen kyselyyn (2018) vastanneet kertoneet. Kiinnostava Hiltusen tutkimuksessa noussut seikka, jollaisesta minun aineistoni ei kerro, oli kokemus, että esimiehet olivat taipuvaisempia taipumaan ulkopuoliseen vaikuttamiseen. Vastaajista kolmannes oli Hiltusen tutkimuksessa tätä mieltä.

Tässä vaiheessa aineiston analyysiä on syytä palauttaa mieleen myös, että journalismin vapaus ei ole itsetarkoitus tai olemassa toimittajan itseilmaisua varten. Sananmukaisesti media ja toimittaja sen osana on jotakin, mikä on välissä. Se on välittäjä tiedon lähteen ja yleisön välillä. Jos toimittajaan tai journalismin sisältöön vaikutetaan ulkoapäin, yhteys tiedon lähteen ja yleisön välillä vioittuu. Vallan luovuttaminen tai sananvapauden rajoittaminen ei ole tappio toimittajan lukuun, vaan vahingon kärsii lopulta vastaanottaja, siis yleisö, jonka tiedonsaantioikeus ei toteudu. Waddia (2011) mukaillen, vapaan journalismin funktio on edistää älyllistä ja sosiaalista kehittymistä, mahdollistaa kritiikki ja kyseenalaistaminen sekä antaa mahdollisuuksia vaikuttaa omiin asioihin ja poliittiseen päätöksentekoon. Taipuessaan sananvapauden rajoittamiseen tai rajoittaessaan itse omaa vapauttaan toimittaja viime kädessä rajoittaa paljon muutakin kuin oikeutta tietoon.

Voi toki ajatella, että ei ole niin vakavaa, jos silloin tällöin pehmentää sitaattia tai jättää ikävän kysymyksen kysymättä. Kuitenkin journalistin ohjeet puhuvat velvollisuudesta torjua vaikuttamista ja kieltävät vallan luovuttamisen kaikissa oloissa. Myös aineistooni haastellut toimittajat suhtautuivat vallan luovuttamiseen vakavasti ja näkivät siinä yksittäistä juttua laajemman vaaran. PR-henkilötapauksen toimittajaa oli jäänyt kaivelemaan sitaattien muokkaus, ja hän harmitteli, ettei ollut käyttänyt enemmän aikaa tilanteen ratkaisuun.

Jälkikäteen ajatellen niin olisi voinut mainita ehkä ihan uutispäätoimittajallekin, mutta varmaan ajattelin kun tää ei ollut uutisasia vaan enemmän hömppää niin miksi tuhlata hänen aikaansa sellaiseen, mutta onhan tää periaatteellisesti tosi iso asia.

(H4)

Tutkielmassani ehkä yllättävintä oli useammassa tapauksessa ilmi tullut varovaisuus tai miellyttäminen vaikutusyrityksen tai painostuksen edessä. Tuntui, että toimittajat kokivat ainakin jollain tavalla velvollisuudekseen sen, että molemmille osapuolille jää hyvä mieli tilanteesta. Avustusjärjestötapauksessa toimittaja jatkoi kanssakäymistä järjestön kanssa, vaikka tiedottajan kommentti, että juttu oli liian kriittinen eikä sitä, mitä he olivat toivoneet, oli selvästi asiaton. Toimittaja kuitenkin alkoi selvittämään asiaa ja antoi tiedottajan purkauksen viivyttää jutun julkaisua. PR-henkilötapauksessa toimittaja kertoi olleensa kiltti, jotta yhteistyö ei jatkossa vaikeudu. Yritystapauksessa toimittaja antoi periksi lepyttelymielessä ja ministeriä haastatellut toimittaja antoi purkauksen vaikuttaa journalistisiin päätöksiinsä. Tämän perusteella Pulkkinen (1996) toteamuksen voi ajatella pätevän edelleen. Toimittajat kumartavat liikaa ja pyrkivät väistämään riitatilanteita.

7 POHDINTA

7.1 Vapaus ei vain ole, sitä pitää toteuttaa

Lähdin tutkimaan toimittajiin kohdistuvaa ulkopuolista vaikuttamista tai painostamista, ja mitä pidemmälle analyysini meni, sitä suurempaan rooliin nousi toimittajien oma toiminta tilanteissa. Tässä vaiheessa voi sanoa, että se on perusteltua useasta syystä.

Suomessa median vapautta eivät rajoita samanlaiset ulkoa tulevat uhat kuin monissa muissa maissa, joissa painostus on niin voimakasta, ettei sitä yhden toimittajan tai toimituksen voimin pysty torjumaan. Suomessa kyse on lähinnä arkipäiväisestä ja lievästä työn vaikeuttamisesta tai häirinnästä, jonka voi jossain määrin hyväksyä kuuluvan journalistisen työn luonteeseen. Toimittajan soitto tai jutun kohteeksi joutuminen ei aina tai useinkaan ole ihmiselle tai organisaatiolle toivottu asia, ja tämä todennäköisesti puolustaa itseään kielteiseltä julkisuudelta tai saattaa yrittää käyttää tilaisuutta hyväkseen levittääkseen itselle myönteistä tietoa.

Tästä tiivistettynä voisin tehdä kolme toteamusta. Ensiksi, vaikuttamisyritykset kuuluvat journalistiseen työhön, ja jos toimittaja toimii vapaasti itseään ennakoon sensuroimatta, niitä tulee eteen auttamatta. Toiseksi, toimittaja ja haastateltava tai jutun kohde eivät ole samalla puolella. Molempia tyydyttävää ratkaisua ei välttämättä ole löydettävissä, eikä se ole tavoitekaan. Kolmanneksi, vaikutuspyrkimyksen torjuminen on toimittajan ja toimituksen normaalia työtä siinä missä haastattelun tekeminen, kirjoittaminen ja jutun julkaisu. Niihin on syytä valmistautua ja varata niille aikaa.

Aineiston perusteella voi myös sanoa, että journalistisen vapauden puolustaminen ei ole, eikä saa olla yksin juttua tekevän toimittajan tehtävä. Se on koko toimituksen ja koko alan tehtävä. Jokseenkin käytössä jo kulunut Liza Marklundin ja Lotta Snickaren kirjan nimi taipuu hyvin myös tutkielmani tarkoitukseen: Helvetissä on erityinen paikka toimittajille, jotka eivät puolusta kollegoidensa journalistista vapautta.

Lisäksi, kuten aiemmin on mainittu, journalistisen vapauden puolustaminen on yksittäistä juttua isompi asia. Toimittajalla on myös muita toimittajia kohtaan velvollisuus osallistua

median vapauden puolustamiseen. Kyse on koko alaa kannattelevasta asiasta, jonka murentuminen heikentäisi kaikkien työskentelymahdollisuuksia.

Tutkielmani tärkein yksittäinen muistutus on, että journalismin vapaus tai vapaus yleensäkin ei ole pysyvää. Journalismin vapaus ei tule ihmisoikeussopimuksista, perustuslaista tai Journalistin ohjeista, vaan se toteutuu jokaisen toimittajan jokaisessa työvaiheessa, julkaistuissa ja julkaisemattomissa jutuissa. Se, että lehdistönvapaudelle ei Suomessa ole vakavia uhkia, ei saisi tehdä passiiviseksi. Ennemminkin toimittajien pitäisi käyttää laajaa vapauttaan niin laajasti kuin mahdollista. Jos vapauttaan ei puolusta ja vahdi, sen voi menettää.

7.2 Mitä tapauksista voi oppia?

Lopuksi olen hahmotellut ohjeita, jotka voivat helpottaa vaikutusyritysten torjumista.

Tunne aihe. Paras puolustus journalismin sisältöön kohdistuvaa vaikuttamista vastaan on tietää haastattelun tai jutun aiheesta mahdollisimman paljon. Neuvo on sinänsä itsestäänselvyys ja pätee journalismissa yleisestikin, mutta todellisuudessa ovat harvassa ne tilanteet, joissa uutistoimittaja tietäisi aiheesta yhtä paljon haastateltavansa kanssa. Ministeritapaus osoitti, mitä voi käydä, jos lähtee jutun tekoon toisen käden tiedoin. Tutkijatapauksessa toimittaja joutui ahtaalle, koska aiheen ainoa tietolähde pyrki vaikuttamaan journalistisiin valintoihin. Avustusjärjestö- ja yritystapaus taas ovat esimerkkejä siitä, miten oma tietopohja vahvistaa journalistista vapautta. Avustusjärjestöjutun toimittaja lähti alun perinkin tekemään juttua itse valitsemastaan näkökulmasta, eikä halunnut antaa järjestön tiedotustilaisuuden annin sanella näkökulmaa tai sisältöä. Yritystapauksessa taas toimittaja oli ensin selvittänyt tapauksen taustat, hankkinut omaa tietoa ja sitten vasta soittanut jutun kohteelle. Ilman taustatyötä yleisölle olisi tullut välitetyksi yrityksen edustajan yksipuolinen kanta. Tiivistettynä, mitä valmistautuneempana haastatteluun lähtee, sitä vakaammalla pohjalla seisoo, jos joutuu kohtaamaan yllättäviä tilanteita tai ongelmia. Kiireessäkin haastatteluun ei kannata rynnätä suin päin, vaan käyttää edes pieni osa jutun teosta haastateltavista tai kohteesta riippumattomaan tiedonhankintaan.

Tunnista tilanne. Jotta vaikuttamisen voi torjua, se pitää tunnistaa sellaiseksi. Harva haastateltava ilmoittaa painostuspuhelunsa tai -viestinsä aluksi, että aion nyt yrittää vaikuttaa journalistisiin valintoihini ja rajoittaa sananvapautta. Sen sijaan vaikuttaminen voi tapahtua

tavoilla, jotka saattavat tuntua ensi alkuun toimittajastakin hyvin ymmärrettäviltä. Mediavaikuttaja rakensi ongelman tilanteessa, jossa sellaista ei todellisuudessa ollut ja sen varjolla ehdotti, että jutun teossa toimittaisiin hänen halunsa mukaan. Tutkijatapauksessa tilanteen hankaluus alkoi jossain vaiheessa tuntua toimittajasta siltä, että kyse ei ole enää vaikeasta aiheesta, vaan siitä, että haastateltava yrittää vaikeuttaa tilannetta tahallaan. Ministeritapauksessa paremmalla ajalla olisi ehkä tunnistettu tilanne ja ministerin perusteet tai niiden puute selkeämmin. Sen lisäksi, että haastateltavat tai juttujen kohteet voivat pyrkiä vaikuttamaan jutun näkökulmaan tai sisältöön, heidän tavoitteenaan voi olla myös jutun lykkääminen tai siitä luopuminen. Itse vaikutustilanteen lisäksi on hyvä tunnistaa se alue, jolla journalistista vapautta harjoitetaan. Se ulottuu haastattelun ja jutun tekemisen lisäksi, jo aikaan ennen varsinaista juttua, näkökulman ja aiheen valintaan sekä aikaan jutun valmistumisen jälkeen, eli julkaisupäätökseen.

Ole toimittaja. Toimittajan on hyvä olla kohtelias kaikissa tilanteissa, mutta kiltti ei saa olla. Journalistisiin valintoihin ei saa vaikuttaa se, tuleeko haastateltavalle tai jutun kohteelle paha mieli tai ärsyttääkö se jotain ulkopuolista tahoa tai ryhmää. Toimittajan ei kuulu miellyttää, eikä hänen tarvitse jutun päätteeksi olla haastateltavan tai kohteen kanssa asiassa samalla sivulla. Tilannetta ei välttämättä tarvitse puida loppuun tai löytää molempia miellyttävä ratkaisu, vaan riittää, että toimittaja kertoo perustelut päätökseensä. Lopputulos voi olla avoimeksi jäävä erimielisyys, mikä henkilökohtaisessa elämässä ehkä on epätoivottava tilanne, mutta journalismissa sen kanssa joutuu elämään. Miellyttäminen tuli esille esimerkiksi PR-henkilötapauksessa, jossa toimittaja sanoi suoraan sitaattien muokkauksen syyksi halun olla kiltti. Myös esimerkiksi avustusjärjestötapauksessa juttuprosessi pitkittyi merkittävästi, kun toimittaja suostui jatkamaan keskustelua järjestön viestinnän kanssa. Vaikka aineistoni ei tästä anna viitteitä, voi ajatella, että yhtä lailla kuin kiltteyden ja kohteliaisuuden erottamisessa, toimittajan kuuluu olla periksiantamaton, mutta ei kiihtyä. Journalististen valintojen pitää perustua tosiasioihin ja hyvään journalistiseen tapaan, eikä tunteiden, toimittajan omien tai muiden, saa antaa vaikuttaa niihin. Tiivistettynä voisi sanoa, että toimittaja ei saa unohtaa olevansa työroolissa.

Keskustele. Aineistoni perusteella kiistaton apu vaikuttamistilanteiden ratkaisussa oli kollegojen ja esimiesten tuki. Jo se auttoi, että tilanteesta pystyi puhumaan ja ”jakamaan journalistiset huolet”, kuten yksi haastateltavista asian ilmaisi. Jos painostusta halutaan torjua paremmin, tilanteista kannattaa puhua edes lähimpänä istuvalle työkaverille. Lisäksi voi

miettiä, miten toimituksessa voisi edistää sellaista kulttuuria, että etiikkaan liittyvät ongelmat koetaan yhteisiksi ja avun pyytämiseen ei olisi kynnystä. Haastateltavieni kertomasta välittyi melko välitön suhde esimiehiin, esimerkiksi päätoimittaja oli tavoitettavissa ja tältä pystyi kysymään linjausta yksittäisenkin kohdan suhteen. Lisäksi yhtenä helpottavana tekijänä voi pitää sitä, että avuksi pyydettyt esimiehet ymmärsivät tilanteet juttuja tehneiden toimittajien kanssa samalla tavalla. Painostuksen torjumista ja tilanteiden sujuvaa hoitamista voisi sanoa helpottavan työkavereiden ja esimiesten tuki sekä toimituksen selkeä linja ja jaettu näkemys journalismin etiikasta.

Raportoi. Jotta tilanteita voisi paremmin tunnistaa, jotta niistä voisi oppia ja keskustella paremmin, niitä olisi syytä käsitellä kootusti. Samalla tavalla, kun tehtaassa kirjataan työtapaturmia ja vähältä piti -tilanteita, journalismissa olisi syytä raportoida vaaranpaikkoja. Tapausten raportoinnin myötä toimituksessa on mahdollista arvioida, onko painostus vaikuttanut journalismin sisältöön tai toimittajan työhön muuten. Jos painostus tai vaikuttamispyrkimys on voimakas, se voi olla syytä julkaista. Esimerkiksi Sipilä-gaten julkisuudella oli kiistaton yhteiskunnallinen merkitys. Paitsi uutistapahtumana, tällaisten vaikutuspyrkimysten uutisoinnin merkitys on siinä, että yleisö voi arvioida, onko vaikuttamisen edessä taivuttu, eli onko sen oikeuksia loukattu.

7.3 Tutkimuksen arviointi ja kritiikki

Tutkimusmetodistani johtuen aineistostani ei voi tehdä johtopäätöksiä vaikutuspyrkimysten yleisyydestä. En ole kerännyt niitä järjestelmällisesti, esimerkiksi tietyltä ajalta, joten niihin pitää suhtautua esimerkkitapauksina. Tutkielmani ei vastaa kysymykseen, onko ulkopuolinen vaikuttaminen harvinaista vai jokapäiväistä, vaan ennemminkin kertoo siitä, että sitä ylipäättään tapahtuu.

Kritiikkiä on syytä kohdentaa myös tiedonlähteisiin. Toimittajat ovat itse kertoneet omista työtilanteistaan. En ole tarkastanut asioita juttujen kohteilta tai toimittajien esimiehiltä taikka perehtynyt julkaistuihin juttuihin tai niiden taustamateriaaleihin. Tällöin on syytä huomauttaa, että aineistoni koostuu subjektiivisista kertomuksista, joissa toimittajat arvioivat omaa työtään.

Myös aiheeni raja-alue ansaitsee oman huomionsa. Valitsin haastateltavaksi STT:n toimittajia, jolloin tuloksia ei suoraan voi yleistää suomalaisten toimittajien kokemuksiksi. Jos

päätelmistäni etsii vastauksia laajemmin toimittajien kohtaamaan vaikuttamiseen ja painostukseen, pitää vähintään muistaa kysyä, millä tavalla uutistoimisto poikkeaa muista medioista ja miten poikkeavuus tai STT:ssä vallitseva toimituskulttuuri voi tuloksissa näkyä.

Tutkielmaa tehdessä olen ollut itse työssä STT:ssä, joten tunnen haastateltavat sekä ymmärrän toimituksen etiikkaa ja prosesseja. Minulla voi olla sokeita pisteitä, joita en ole osannut ottaa huomioon tai kyseenalaistaa toisin kuin ulkopuolinen olisi voinut. Lisäksi on syytä kysyä, olisiko tutkimusotteeni ollut toisenlainen, jos en olisi lainkaan toimittaja. Voi olla, että joissain asioissa ymmärrän ammattikuntaani liikaa, ja ulkopuolinen tarkkailija olisi voinut olla kriittisempi. Toisaalta yksi tutkimuksen suurimmista motivaatioista oli kehittyä itse tunnistamaan ne tilanteet, joissa valtaa saattaa tulla luovuttaneeksi ulkopuoliselle. Jos joissain kohdissa en ole ollut kyllin kriittinen, se johtuu kyvyttömyydestäni nähdä, ei siitä, että haluaisin näyttää ammattikuntani tai edustamani työnantajan todellisuutta paremmassa valossa.

LÄHTEET

- Barendt, Eric (2009) Introduction. Teoksessa Barendt, Eric (toim.) *Freedom of the Press*. Surrey: Ashgate Publishing, xi-xxii.
- Berlin, Isaiah (2001) *Vapaus, ihmisyys ja historia*. Tampere: Gaudeamus.
- Bezanson, Randall P. (2003) The Structural Attributes of Press Freedom: Private Ownership, Public Orientation, and Editorial Independence. Teoksessa LaMay, Craig L. (toim.) *Journalism and the Debate Over Privacy*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, Inc., Publishers, 17-57.
- Dosenrode, Søren (2010) Approach the Question of Freedom of the Press, Censorship, Self Censorship, and Press Ethics. Teoksessa Dosenrode, Søren (toim.) *Freedom of the Press. On Censorship, Self-censorship, and Press Ethics*. Baden-Baden: Nomos. 11-20.
- Eronen, Jussi, Liski, Jarno & Vuorikoski, Salla (2017) *Ylegate*. EU: Pulitzer Oy.
- Gans, Herbert J. (1979): *Deciding what's news. A study of CBS evening news, NBC nightly news, Newsweek and Time*. New York: Pantheon Books.
- Gibbons, Thomas (2009) Freedom of the Press: Ownership and Editorial Values. Teoksessa Barendt, Eric (toim.) *Freedom of the Press*. Surrey: Ashgate Publishing, 117-137.
- Heinonen, Ari (1996a) Ihanteet ja arki – journalistien itsekritiikki. Teoksessa Luostarinen, Heikki, Kivikuru, Ullamaija & Ukkola, Merja (toim.) *Sopulisilppuri. Mediakritiikin näkökulmia*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 87–104.
- Heinonen, Ari (1996b) Journalistit sananvapauden portinvartijoina. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle (toim.) *Sananvapaus*. Juva: WSOY, 225–242.
- Heinonen, Ari (1995) *Vahtikoiran omatunto: journalismin itsesääntely ja toimittajat*. Tampere: Tampereen yliopiston julkaisuja: sarja A 84/1995.
- Hemánus, Pertti (1983) Journalistinen vapaus. Jyväskylä: Gaudeamus
- Hiltunen, Ilmari (2018) *Experiences of External Interference Among Finnish Journalists Prevalence, methods and implications*. Nordicom Review, 40(1): 3-21.
- Husa, Jaakko, Jyränki, Antero (2015) *Valtiosääntöoikeus*. Vantaa: Kauppakamari
- Jyränki, Antero (2000) *Uusi perustuslakimme*. Jyväskylä: Iura Nova.
- Koivunen, Anu (2017) #Sipilägate and the break-up of the political bromance: Crisis in the relationship between Finnish Media and Politicians. Nordicom-Information, 39(1): 44-51.
- Korpisaari, Päivi (2015) Sananvapauslainsäädäntö 2000-luvulla. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle (toim.) *Sananvapaus*. Juva: WSOY, 105–136.
- Mäntylä, Jorma (2018) *Journalistin etiikka*. Helsinki: Gaudeamus.
- Mörä, Tuomo (1996) Journalistit rutiinien verkossa. Teoksessa Luostarinen, Heikki, Kivikuru, Ullamaija & Ukkola, Merja (toim.) *Sopulisilppuri*.

- Mediakritiikin näkökulmia*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 105–116.
- Pietilä, Kauko (2012) *Journalismi ammattina*. Helsinki: Gaudeamus.
- Pietilä, Kauko (2014) Epilogi: Journalismisidoksen vapaus. Teoksessa Luostarinen, Heikki, Raittila, Pentti (toim.) *Journalistin vapaus*. Vantaa: Vastapaino, 142-158.
- Pulkkinen, Tuija (1996) Snellmanin perintö suomalaisessa sananvapaudessa. Teoksessa Nordenstreng, Kaarle (toim.) *Sananvapaus*. Juva: WSOY, 194-224.
- Reunanen, Esa (2014) Toimittajan poliittinen identiteetti – Aktiivinen aatteenkannattaja, passiivinen puhelinpylväs vai jotain ihan muuta? Teoksessa Luostarinen, Heikki, Raittila, Pentti (toim.) *Journalistin vapaus*. Vantaa: Vastapaino, 46-73.
- Sihvola, Juha (2001) Esipuhe: Vapauden ja moniarvoisuuden filosofi. Teoksessa Berlin, Isaiah. *Vapaus, ihmisyy ja historia*. Tampere: Gaudeamus.
- Talvio, Anna-Maria (2014) Toimittajan itsesensuuri. Seurausten pelko – suomalaisen sananvapauden uhka. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin yliopisto.
- Thorgeirsdóttir, Herdís (2009) Self-censorship among Journalists: A (Moral) Wrong or a Violation of ECHR Law? *Freedom of the Press*. Surrey: Ashgate Publishing.
- Ward, Stephen J. A. (2011) *Ethics and the Media: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

ELEKTRONISET LÄHTEET

Filex, ajantasainen lainsäädäntö. Perustuslaki.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> [tarkistettu 31.12.2019]

Helsingin Sanomat

<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005800989.html> [tarkistettu 31.12.2019]

Helsingin Sanomat

<https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000005800513.html> [tarkistettu 30.12.2019]

Julkisen sanan neuvosto (2019) Journalistin ohjeet.

https://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/ [tarkistettu 30.12.2019]

Julkisen sanan neuvosto (2017) Langettava 6398/YLE/16 ja 6401/YLE/16.

<https://www.jsn.fi/sisalto/6398-yle-16-ja-6401-yle-16/> [tarkistettu 31.12.2019]

Julkisen sanan neuvosto (2017) Lausuma 6450/L/17.

<https://www.jsn.fi/sisalto/6450-l-17/> [tarkistettu 31.12.2019]

Mäenpää, Olli (2017) Yleisradion journalistinen päätöksentekoprosessi. Arviointiraportti.

<http://data.yle.fi/dokumentit/Uutiset/Arviointiraportti.pdf> [tarkistettu 29.12.2019]

Oikeusasiamiehen päätös Sipilän esteellisyyttä koskevista kanteluista

[http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?\\${APPL}=ereoapaa&\\${BASE}=ereoapaa&\\${THWIDS}=0.34/1571581834_8530&\\${TRIPPIFE}=PDF.pdf](http://www.eduskunta.fi/triphome/bin/thw.cgi/trip/?${APPL}=ereoapaa&${BASE}=ereoapaa&${THWIDS}=0.34/1571581834_8530&${TRIPPIFE}=PDF.pdf) [tarkistettu 29.12.2019]

Reporters Without Borders (2019), World Press Freedom Index 2010-2019.

<https://rsf.org/en/ranking/> [tarkistettu 31.12.2019]

Arttu Seppäsen Twitter

<https://twitter.com/arttuseppanen/status/1099628947552301056> [tarkistettu 31.12.2019]

STT:n uutinen Kalevan sivuilla

<https://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/yle-kay-kuukausittain-lapi-painostusyriytyksia-mutteipida-listaa-ihmisista-sanoo-paatoimittaja-jokinen/794198/> [tarkistettu 31.12.2019]

STT:n uutinen Ilta-Sanomien sivuilla

<https://www.is.fi/kotimaa/art-2000004887500.html> [tarkistettu 31.12.2019]

Suomen Kuvalehden uutinen

<https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/paaministeri-sipila-vaiensi-ylen-uutisten-johto-hylllytti-sipila-jutut-ruben-stiller-sai-varoituksen/> [tarkistettu 31.12.2019]

Suomen Kuvalehden uutinen

<https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/huutamista-sai-pelata-me-itkettiin-siella-puheenjohtaja-elina-grundstrom-pani-johtamisellaan-jsnn-sekaisin/> [tarkistettu 30.12.2019]

Suomen Kuvalehden uutinen

<https://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/mielipide-kotimaa/paatoimittajalta-elina-grundstromin-jsn-jutuistamme-esittamat-vaitteet-eivat-kesta/> [tarkistettu 31.12.2019]

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelun runko.

1. Sitaattien tarkastus

- Millaista käytäntöä noudatat sitaattien tarkastuksessa?
- Kuinka usein lähetät sitaatit haastateltavalle tarkastettavaksi?
- Lähetätkö vain suorat sitaatit vai myös epäsuorat vai lisäksi omaa tekstiä? Miksi?
- Vaihtelee se eri tilanteissa, esim. aiheen vaikeudesta tai arkaluonteisuudesta riippuen?
- Lähetätkö ne omasta aloitteesta vai haastateltavan pyynnöstä?
- Mistä syystä lähetät ne?

2. Koetut vaikuttamispyrkimykset

- Kuvaa tilannetta tai tilanteita, joissa journalismin sisältöön on yritetty vaikuttaa sitaattien tarkastuksen tai korjausvaatimusten yhteydessä.
- Mitä haluttiin muuttaa? Ja millä sitä perusteltiin?
- Mihin siinä pyrittiin?
- Miten toimit? Sinä/esimiehet?
- Miksi?
- Minkä asioiden välillä punnitsit, kun teit ratkaisua, miten toimia?
- Miltä siinä tilanteessa tuntui?
- Tuliko tilanne jotenkin yllätyksenä?
- Oliko tarpeeksi aikaa sen kanssa?

3. Tilanteen tai tilanteiden arviointi jälkeenpäin

- Miten arvioit tilannetta journalismin etiikan näkökulmasta?
- Mitä opit tilanteesta?
- Toimisitko samalla tavalla, jos tilanne tulisi eteen nyt?
- Mikä helpotti toimimista tilanteissa?
- Entä vaikeutti?

4. Vaikutuspyrkimysten torjuminen

- Miksi toimitusten ja toimittajien pitää torjua vaikutuspyrkimyksiltä? Mikä tai mitkä ovat ne tärkeimmät hyvät, joita niiltä suojellaan?
- Mitä siitä seuraa, jos vaikutuspyrkimykseen taivutaan?
- Mikä auttaisi, jos vaikutuspyrkimyksiä halutaan aktiivisemmin torjua toimituksissa?